

Gulyás László Szabolcs

A SWARCZ-ÜGY

Perlogisztika és perköltségek Magyarországon a középkor végén

Bártfa város és környéke polgárságának közvéleményét az 1480-as és 1490-es években egy hegyaljai szőlő miatt indult nagyszabású per tartotta izgalomban, amely egy évtizeden keresztül húzódott. A torzsalkodás híre nem csupán a környékbeli királyi városokba (Kassa, Lőcse, Eperjes) és a Hegyaljára jutott el, hanem országos jogi fórumokhoz, majd ezt követően a határokon túlra is. Az eleinte még világi bírák előtt zajló és egyébként is teljes mértékben világinak számító ügy ugyanis az 1480-as évek végére, kacifántos módon a Szentszék elé került, majd az 1490-es években már nem másutt, mint a Római Kúria előtt folyt.¹ A hosszas pereskedés hatalmas erőfeszítéseket követelt a várostól, és óriási költségeket emésztett fel.²

A viszály tárgya egy valószínűtlenül nagy értékű, kereken 1000 forintba kerülő tállyai szőlőbirtok volt, amelyet a bártfaiak 1486. január 10-én a szepesi káptalan adásvételi szerződésével vásároltak meg.³ A méregdrága ingatlan megszerzése jól illeszkedett a város 15. század második felében megfigyelhető azon törekvésebe, hogy szőlőket szerezzen a környéken, és így közvetlenül bekapcsolódjon a hegyaljai bortermelésbe.⁴ A szőlő eladója nemes Kispalugyai Márton és testvére, Gáspár voltak, akik – habár birtokaik Liptó megyében és környékén feküdtek⁵ –

¹ A permenetet a közelmúltban egy megjelenés előtt álló tanulmányomban részletesen bemutattam, ezért ezúttal csak nagy vonalakban térek ki rá, a fejleményeket kivonatossan és csak annyiban ismertetve, amennyire a tanulmány megértése szempontjából feltétlenül szükséges. *Gulyás László Szabolcs*: Egy szőlőtől a kánonjogig. Bártfa város hegyaljai szőlőpere (1486–1496). In: *Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv 16.* Főszerk. Kenyeres István. Bp. 2022. 81–111.

² A per fennmaradt költségjegyzékének rendelkezésre álló két változata alapján szerkesztett tartalmát a Mellékletben közlöm.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 215201., *Iványi Béla*: Bártfa Szabad Királyi Város levéltára 1319–1526. I. 1319-től 1501-ig. Bp. 1910. 2440. sz., *Gulyás László Szabolcs*: Ingatlanszerződések a középkori Északkelet-Magyarország mezővárosaiból. Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 27. (2017) 486–499. 19. sz.

⁴ Bártfa város korabeli tállyai, újhelyi, hejcei és szántói szőlőbirtokaira és a szőlőüzlet szervezésére összefoglalóan lásd *Gulyás László Szabolcs*: Mezővárosi önkormányzat a középkori Hegyalján. Bp. 2017.; *Gecsényi Lajos*: Bártfa város hegyaljai szőlőgazdálkodása 1485–1563. Agrártörténeti Szemle 8. (1966) 470–485.; *Uő*: Városi és polgári szőlőbirtokok és borkereskedelem a Hegyalján a XV–XVI. század fordulóján. Agrártörténeti Szemle 14. (1972) 340–352.; *Gulyás László Szabolcs*: Csontos Éliás bártfai szőlőgondnok középkor végi hegyaljai számadásai. In: *Magyar gazdaságtörténeti évkönyv 2019.* Uradalom-vállalat. Szerk. Kövér György – Pogány Ágnes – Weisz Boglárka. Bp. 2019. 75–101.

⁵ A családra: *Majláth Béla*: Családtörténeti Tanulmányok 1526. évk. Turul 9. (1891) 16–33. Birtokaikra: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 25264. (1484), DL 59577. (1470), DL 65347. (1480), DL 45717. (1478), DL 45718. (1478), DL 90448. (1492).

nem sokkal korábban rokoni kapcsolatok révén jutottak a nagy értékű hegyaljai szőlőbirtokhoz.⁶

Maga a per amiatt indult el, hogy az adásvétel megtörténte után, 1486 tavaszán Swarcz György kassai polgár az elidegenítést szomszédi és rokoni elővásárlási jogára hivatkozva per útján megtámadta.⁷ Swarcz ismert szereplője a korabeli kassai közéletnek, hiszen az 1480-as évektől egészen legkésőbb 1514-ben bekövetkező haláláig számos alkalommal esküdti és bírói címet viselt a városban.⁸ Rokoni kapcsolatai szintén kiemelkedők voltak: felesége Szatmári Anna lett, a később esztergomi érseki címet viselő Szatmári György nővére, míg a házasságból született lányát, Swarcz Annát Thurzó Elek vette nőül, legkésőbb 1512-ig.⁹

A pert Swarcz György 1486 tavaszán a tállyai tanács színe előtt indította meg, amely az adásvételi szerződést megvizsgálva igazat adott a felperesnek, és a szőlőt elővásárlás jogán neki ítélte. Bártfa azonban nem elégedett meg a döntésükkel, ezért Szapolyai Imre nádorhoz fordult az ügyben.¹⁰ A város a nádort mint Tállya földesurát kereste meg, hiszen a mezőváros már 1461-től Szapolyai birtokában volt.¹¹

1486 tavaszától intenzív levelezés és követjárás indult meg Bártfa és Szapolyai között, de a döntés a nádor sürgős elfoglaltságai miatt végül nem született meg az év végéig.¹² A következő évben a tárgyalások folytatódtak, így végül a nyár folyamán a kassai, lőcsei és eperjesi polgárokból álló döntőbíróóság össze is ült a kérdés megtárgyalására. Döntésük szerint a Kispalugyaiak valóban jogtalanul adták el a szőlőt a bártfaiaknak, mivel az Swarczot illetve volna.¹³ A felperes a rendelkezésük értelmében az ingatlant 1000 forintért visszaválthatta a

⁶ *Majláth B.*: Családtörténeti Tanulmányok i. m. 31., 34. DL 45685., DL 45686., DL 45905.

⁷ DF 215268.

⁸ *Drahoslav Magdoško*: Samospráva mesta Košice v stredoveku. (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikianae 100. Acta Historiae Cassoviensis 5/2017.) Košice 2017. 251–252.; *Tóth-Szabó Pál*: Szatmári György primás (1457–1524). (Magyar Történeti Életrajzok 22.) Bp. 1906. 21–22. Halálára: DF 270949.

⁹ DF 270932.; *Tóth-Szabó P.*: Szatmári György i. m. 21–25.

¹⁰ Az eseménymenetre lásd DF 215268., DF 215514.; *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2746. sz., DF 215989., DF 216016., DF 216021.

¹¹ *Horváth Richárd*: Adatok a Szapolyaiak északkelet-magyarországi felemelkedéséhez. In: *Analecta Mediaevalia I. Tanulmányok a középkorról*. Szerk. Neumann Tibor. Bp. 2001. 101–102.; *Németh Péter*: A tokaji uradalom kialakulása. Századok 139. (2005) 434.

¹² A nádor Bártfának küldött, mentegetőző hangvételű levelei pontosan dokumentálják az eseményeket. DF 215219., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2458. sz.; DF 215227., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2465. sz.; DF 215228., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2466. sz.; DF 215235., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2473. sz.; DF 215240., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2477. sz.; DF 214745., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2568. sz.; DF 215243., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2481. sz.; DF 215252., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2490. sz.; A levél kiadását lásd *Neumann Tibor*: A Szapolyai család okmánytára I. Levelek és oklevelek (1458–1526) (Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak) Bp. 2012. 164–173.

¹³ DF 215317., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2554. sz.; DF 215331., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2568. sz.; DF 215514., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2746. sz.

bártfaiaktól, amelyre a tervek szerint 1487. augusztus 30-án Szepesvárott, a nádor színe előtt került volna sor. Ezt azonban feltételezhetően Szapolyai betegsége, majd szeptember 2-ai halála megghiúsította, így végül hosszas huzavona után csak 1488 szeptemberében, Kassán, a helyi tanács színe előtt történt meg a pénz átadása, illetve átvétele.¹⁴ A kassai találkozón Swarcz – habár kifizette a megállapított összeget, és ténylegesen átvette a tállyai szőlőt a polgároktól – már vádaskodni kezdett, hogy a bártfaiak becsapták őt, mivel a szőlő valódi ára bizonyosan nem érte el az 1000 forintot, ehelyett az mindössze 650 forintért cserélt gazdát korábban,¹⁵ s emiatt újabb pert helyezett kilátásba.

Erre nem is kellett sokáig várni. Swarcz György 1489 folyamán a Mátyás uralkodásának utolsó két évében Magyarországon tartózkodó Angelo Pecchinoli pápai legátus¹⁶ törvényszéke elé vitte az ügyet, azzal a váddal, hogy a bártfaiak őt félrevezetve a valós vételárnál többet hajtottak be rajta. Az egyházi bírói fórumhoz fordulás ürügye – a felperes ügyvédjének 1490. évi felterjesztése alapján¹⁷ – feltehetően az lehetett, hogy a szőlőt egy korábbi misealapítási kötelezettség terhelte, amelynek azonban az ingatlant eladó Kispalugyaiak nem tettek eleget.¹⁸

A legátus hozzálátott az eset kivizsgálásához. 1489 szeptemberétől egészen a következő év elejéig több idézésre és kihallgatásra van adatunk, s tudjuk, hogy a bártfai polgárok Angelo előtt arra hivatkoztak, hogy kiváltságaik értelmében nem lehet őket egyházi bíróság elé citálni.¹⁹ Miután János kassai plébános a legátus parancsára 1490 márciusában kihallgatta a pénz átvételekor egykor jelen lévő kassai tanácsnokokat,²⁰ a kassai és bártfai plébánosok és hitszónokok júniusban Bártfán kérdezték ki a helyi polgárokat. Ők azonban azzal az indokkal, hogy az ügy nemcsak a pénzt átvevőket, hanem a teljes közösséget is érinti – hiszen az összeget nem a maguk, hanem a város nevében vették át –, valamint, hogy egyes kérdéseket már korábban is tisztáztak, megtagadták a vallomástételt és nem voltak hajlandók az esküt sem letenni. Így a kihallgatók őket egyházi fenytéssel

¹⁴ DF 215535., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2767. sz.; DF 215336., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2573. sz.; *C. Tóth Norbert*: A Magyar Királyság nádora. A nádori és helytartói intézmény története (1342–1562). (Századok könyvek) Bp. 2020. 94–95.; DF 215268.

¹⁵ DF 215490.; DF 215514., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2746. sz.; DF 215531.; DF 215535., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2767. sz.; DF 215989.; DF 216016.

¹⁶ Angelo tevékenységére lásd *Antonin Kalous*: The legation of Angelo Pecchinoli at the Court of the King of Hungary (1488–1490). (Collectanea Vaticana Hungariae tom. 8.) Bp.–Rome 2021.

¹⁷ DF 216021.

¹⁸ DF 216016.

¹⁹ DF 215490., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2724. sz.; DF 215514., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2746. sz.; DF 215531., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2763. sz.; DF 215534., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2768. sz.; A világi bíróságra való hivatkozás: DF 215268., *Bónis György*: Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon. Szerk. Balogh Elemér. (Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica Tomus LI. Fasc 1.) Szeged 1997. 3538. sz.

²⁰ DF 215535., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2767. sz.

sújtották.²¹ A bártfaiak tiltakozásukat közjegyzői oklevélben rögzítették, levelet írtak Angelónak és a királyválasztás miatt Budán tartózkodó küldötteiket is felszólították arra, hogy keressék meg az ügyben a legátust. Ennek eredményeképpen a kiközösítést már június 12-ére sikerült visszavonatni.²² A legátus Mátyás halála után, az év őszén elhagyta az országot, így az ügyet felfüggesztették.²³

A kudarc nem vette el Swarcz György kedvét attól, hogy igényeit jogi úton érvényesítse, és a felfüggesztett pert a pápai kúria előtt újraindította.²⁴ Tudjuk, hogy az ügy 1493 nyarán már folyamatban volt, VI. Sándor pápa pedig ugyan-ezen év szeptemberében Mihály széplaki és Ambrus tapolcai apátokat felszólította: delegált pápai bíróként hozzanak döntést.²⁵ 1494 szeptemberében a két delegált bíró (a tapolcai apát a maga helyére vikáriusát, Bereck tornai főesperest állította) Kassán hallgatta ki a bártfaiak küldötteit: Mager György bírót, Cipszer Pált és Paulhenzel Jeromost. A három polgár azonban ezúttal sem volt hajlandó vallomást tenni, így a delegált bírák őket újra egyházi átokkal sújtották.²⁶ A bártfaiak közjegyzői oklevélben fejtették ki szembeszegülésük okait. Egyrészt hivatkoztak a már korábban is említett, egyházi bíróságot illető ellenvetésükre, másrészt véleményük szerint maga a permenet sem volt szabályos. Egy, a pápai kúriához íratott fellebbezésükben pontosan részletezték is a tárgyalás mikéntjével összefüggő formai kifogásaikat.²⁷

A tanácsnokok kiközösített polgáraik érdekében az ősz folyamán megkeresték a királyt, aki új tárgyalást javasolt a bíráknak. Emellett az egri püspökhöz fordultak panaszaikkal, sőt az év végén ügyvédjüket, János richwalti plébánost egyenesen Rómába küldték a fellebbezés ügyében.²⁸ Egyelőre eredménytelenül: a delegált bírák az év végéig több oklevélben figyelmeztettek mindenkit, hogy az

²¹ DF 215563., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2796. sz.; DF 215566., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2798. sz.; DF 215565., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2799. sz.

²² DF 215559., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2792. sz., *Érdúj helyi Menyhért*: A közjegyzőség és hiteles helyek története Magyarországon. Bp. 1899. 201–203.; DL 46140, *Bónis Gy.*: Szentszéki regeszták i. m. 3586. sz.; DF 215560., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2793. sz.; DF 215562., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2794. sz. Általánosan elterjedt vélemény, hogy az egyházi bíróságok a középkorban túl gyakran, és olykor indokolatlanul éltek az excommunicatio lehetőségével. *Bónis Gy.*: Szentszéki regeszták i. m. 632.

²³ *Kalous, A.*: Angelo Pecchinoli i. m. LXXV–LXXVI.

²⁴ Erről egy 1494. évi közjegyzői oklevél számol be részletesen. *Bónis Gy.*: Szentszéki regeszták i. m. 3662. sz., DL 46278.

²⁵ DF 215828., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3055. sz.; DF 215886., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3056. sz.

²⁶ DF 215921., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3145. sz.; DF 215886., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3056. sz.; DF 215924., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3150. sz., *Érdúj helyi M.*: A közjegyzőség i. m. 206–207.; DF 215926., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3149. sz.; DF 215886., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3056. sz.

²⁷ DF 215925., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3151. sz., *Érdúj helyi M.*: A közjegyzőség i. m. 213–214.; DL 46278, *Érdúj helyi M.*: A közjegyzőség i. m. 207–209., *Bónis Gy.*: Szentszéki regeszták i. m. 3662. sz.; DF 215929., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3153. sz.

²⁸ DF 215933., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3155. sz.; DF 215930., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3154. sz.; DF 215199.

excommunicációval kapcsolatos rendelkezést tartásuk be.²⁹ A következő év elején a bártfaiak újabb tiltakozással éltek, de a delegált bírák hajthatatlanok voltak.³⁰ A később lefolytatott tanúkihallgatásokból kiderült, hogy a három kiközösített polgárt Mihály széplaki apát követelése értelmében kizárták a felső-magyarországi városokból, így ők a vidéki falvakban, valamint Makovica várában voltak kénytelenek bujkálni. A legnagyobb felháborodást azonban az váltotta ki, hogy Cipszer Pál az excommunicatio ideje alatt meghalt, és hosszú időn keresztül kellett rejtegetni a testét, mire az a temetőbe kerülhetett.³¹

Az egyre botrányosabbá váló ügyben fordulat csak 1495 márciusában állt be, amikor a két, túl szigorúan eljáró bíró megbízatását Róma visszavonta és pápai parancsra Olmützi Gábor és Vári Máté egri kanonokokat neveztek ki helyettük, akik április 12-én semmissé nyilvánították a három bártfai polgár kiközösítését.³² A feladatuk már nem csupán a per eredeti tárgyában, azaz a szőlő állítólagos túlárzásában való döntés volt, hanem az is, hogy megvizsgálják: a korábbi bírák szabályosan jártak-e el a per során. Hosszas előkészületeket – új kihallgatások, új ügyvédek megbízása és új felterjesztések elkészítése³³ – követően a két újonnan kinevezett delegált bíró parancsára 1495 második felében széleskörű tanúkihallgatásokat folytattak Eperjesen környékbeli polgárok és egyháziak részvételével a kiközösítés körülményeivel kapcsolatosan,³⁴ majd ezt követően 1496. február 19-én Egerben hozták meg a döntést. Olmützi és Vári ennek során a széplaki apátot és a tornai főesperest 300 forintnyi kártérítés, valamint 181 forint 95 dénár perköltség megfizetésére ítélték.³⁵ Hátra volt még a bajkeverő Swarcz György felelősségre vonása. 1496. május 16-án a három sértettel szemben őt összesen 109 forint kártérítésre kötelezték. Nem tudjuk, hogy végül ezt kifizette-e, vagy sem, ugyanis az év októberében Swarcz Kassán megegyezett ellenfeleivel, ennek pontos részleteit azonban sajnos nem ismerjük.³⁶ A per bő egy évtized és számos fordulat után véget ért.

²⁹ DF 215931., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3150. sz.; DF 215886., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3056. sz.; DF 215938., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3162. sz.; DF 215886., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3056. sz.; DF 215941., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3165. sz.; DF 215886., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3056. sz.

³⁰ DF 215951., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3173. sz., *Érdújrhelyi M.*: A közjegyzőség i. m. 202–204.; DF 215958., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3180. sz.

³¹ DF 216038., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3248. sz.

³² DF 215962., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3184. sz.; DF 215968., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3190. sz.

³³ DF 215979., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3200. sz., *Érdújrhelyi M.*: A közjegyzőség i. m. 198–200., 299–301.; DF 216016.; DF 215989.

³⁴ DF 216038., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3248. sz.

³⁵ DF 216039., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3249. sz., *Érdújrhelyi M.*: A közjegyzőség i. m. 311–317.; DF 216059., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3269. sz.; DF 215538.

³⁶ DF 216052., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3262. sz.; DF 216056., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3266. sz.; DF 216075., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3285. sz.

A hosszasan húzódó viszály önmagában nem tekinthető kuriózumnak, hiszen a középkori Magyarországon számos, hasonló nagyságrendű és jelentőségű birtok- és egyéb típusú perről van ismeretünk. Ami a Swarcz-ügyet ezek közül egyértelműen kiemeli, az a szinte páratlan dokumentáltsága. A korabeli perekre nézve a forrásanyag a legtöbb esetben általában perjogi vonatkozású, s így meglehetősen egyoldalú. Főleg parancslevelek, jelentések és más, hasonló témájú oklevelek (perhalasztó, peráttevő, perbehívó, ügyvédvalló stb.) számolnak csak be ezekről az ügyekről. Szinte soha sem maradnak fenn azonban a „belső használatú” dokumentumok (feljegyzések, ügyvédi utasítások, a perszervezéssel összefüggően folytatott levelezés, stb.). Ennek az az oka, hogy mivel jogi vonatkozásuk, de főleg jogbiztosító szerepük nem volt, tartósabb megőrzésük sem tűnt indokoltnak, ezért ezeket általában az idő múltával kiselejtezték.

A fent említett forrásokból alól csupán néhány kivételesen jól dokumentálható – főleg egyházi – per jelent kivételt. Ilyen volt például a pozsonyi prépost és káptalan között az 1420-as évek első felében zajló monumentális és bonyolult per,³⁷ vagy az esztergomi székeskáptalannak a pécsváradi apátsággal az 1450-es és 1460-as években folytatott sasadi tizedpere.³⁸ Összességében úgy tűnik, hogy általában csak akkor maradt fenn részletesebb iratanyag, ha a résztvevők egyházi intézmények voltak.

A bártfai ügygel kapcsolatosan sokkal jobbak a lehetőségeink, mint a legtöbb, világi résztvevők által folytatott per esetén, hiszen a bártfaiak szisztematikusan összegyűjtötték a perfolyma tíz éve alatt keletkezett szinte valamennyi dokumentumot, csaknem minden iratnak megszerezve a másolatát és olykor az eredetijét is. Másrészt a városi levéltárak anyagának jól ismert gazdagsága és sokrétűsége említhető meg, ugyanis köztudott, hogy a városok gyakran jogbiztosító erővel nem rendelkező és csak rövidtávú jelentőséggel bíró dokumentumokat is előszeretettel megőriztek.

Az oklevelek egy része a hagyományos peranyag körébe tartozik (parancslevelek, idézőlevelek, idézési jelentések, ügyvédvalló levelek, ítéletlevelek, excommunicációs oklevelek, fellebbezések). Mindezt remekül kiegészíti az a nagyszámú latin, olykor német nyelvű missilis, amely a bártfaiaknak az ügyben folytatott intenzív levelezéséről árulkodik. A levelezőpartnerek köre a nádortól kezdve a környékbeli városok polgárain át egészen a különböző egyházi fórumokig terjedt.

³⁷ C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Mikó Gábor: A pozsonyi prépost és a káptalan viszálya (1421–1425). A szentszéki bírászkodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején. Bp. 2014. különösen: 93–162.

³⁸ Bónis György: A sasadi tizedper közjegyzői a XV. század derekán. Levéltári Közlemények 42. (1971) 103–113.; C. Tóth Norbert: Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. II. A sasadi tizedper 1452–1465 közötti „krónikája”. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 8.) Bp. 2015.

A források másik sajátos csoportját a permenetről készített különféle, olykor több oldalnyi terjedelmű feljegyzések képezik. Ezek részben ügyvédi utasítások voltak, részben periratok és felterjesztések, de olyan is van közöttük, amelyet a polgárok egyszerű összefoglalóként a per eseményeiről feltehetőleg saját maguk számára készítettek. Hozzá kell tenni, hogy több esetben sem a papírra vetés pontos dátumát, sem pedig az írásba foglaló személyét nem tüntették fel ezek szövegében, ami egyfajta bizonytalanságot okoz, így a feljegyzések kronológiai rendbe illesztése és egymáshoz való viszonyuk feltárása sem egyszerű feladat.³⁹

A bártfaiak perszervezéséről és az erre fordított költségekről azonban még ezeknél is részletesebb és terjedelmesebb forrás alapján tájékozódhatunk. Szerencsés módon ugyanis két változatban is fennmaradt a bártfai levéltárban az a költségjegyzék, amely a bártfai polgárságnak az ügyre fordított kiadásait tartalmazza.

Ezek közül az egyik a szőlővel kapcsolatos 1485–1487. évi kiadásokat rögzítő, nyolc lapból álló regisztrum.⁴⁰ A 16 oldalból hármat (1v, 7v, 8v) üresen hagytak. A feljegyzés 1485 végétől, a szőlő kiválasztásával és megvásárlásával összefüggő költségek összeírásával indul, majd a vásárlás után kezdődő, perrel kapcsolatos kiadásokat rögzíti egészen 1487-ig. A dokumentumot külön címszó alá rendezve a szőlőperben átadott ajándékok költségeinek rövidke jegyzéke zárja. Ez a forrásunk kifejezetten az ügy legelső, Szapolyai Imre neve által fémjelzett szakaszának az adatait tartalmazza. Sőt, a perkiadásokat rögzítő részek közé több oldalnyi, a vitatott jogú tállyai szőlőre vonatkozó szőlőszámadást is beszúrtak, külön tétel alatt feltüntetve az 1486. és 1487. évi művelési költségeket is. Habár a dokumentumba beillesztett két vincellér-számadás önmagában is megérdemelné egy önálló elemzést, ezúttal csak a perköltségeket tartalmazó részekre fogok összpontosítani. A forrás keletkezésének körülményeit a másik rendelkezésre álló összeírás segítségével tudjuk megérteni.

A másik ilyen forrásunk egy címlapot nélkülöző, hat lapból álló perköltségjegyzék, amely a szőlővásárlás ráfordításaitól indul, kronológiai rendben halad, és több száz tételbe rendezve részletesen rögzíti az ügy kapcsán kifizetett összegeket 1485-től 1496-ig.⁴¹ Ebben szőlőszámadás már nem található, a két üres lappal együtt tíz oldalnyi szöveg teljes egészében a per lefolytatásának anyagi vonatkozásait tartalmazza. A két összeírás abból a célból készült, hogy a bírák a város győzelme után ennek alapján vasalják be ellenfeleiken a perekre költött kiadásokat. Ez a gyakorlat általánosan elterjedt a középkori Magyarországon, a költségekre vonatkozó perjogi szabályok sora – köztük a pervesztes anyagi felelőssége

³⁹ Ezen források jelzetei: DF 215268.; DF 215514., DF 216021.; DF 216016.; DF 215989.

⁴⁰ DF 215269. A papírfüzet címe a következő: „Exposita et impense super labores et fatigas iuris super vineam magnam in metis Talya in anno Domini etc. octoagesimo sexto et septimo.”

⁴¹ DF 215199.

– hosszú fejlődés eredményeképpen, nagyjából a 15. századra szilárdult meg hazánkban.⁴² A fizetendő perköltségek több részből tevődtek össze: a pervesztes által fizetendő bírság, a permenet különféle díjai, valamint a bírónak, illetve a hiteles helynek már az Árpád-kortól kezdve illetékként fizetett kilenced és tized.⁴³ Mindezek mellett a 15. századra a pergőztes által vállalt különféle, a perrel összefüggő költségek is hozzáadódtak a kártérítéshez.⁴⁴

A két bártfai feljegyzésünk 1487-ig tartalmilag szinte teljes mértékben megegyezik egymással, ugyanis a nádor haláláig a perre fordított kiadások mind a kettőben tételesen szerepelnek, és a feltüntetett összegek is nagyrészt azonosak bennük. A legfontosabb különbség a kettő között az, hogy az 1485 és 1487 között vezetett forrásunk a két szőlő számadását is tartalmazza, amit a másik, 1496-ig vezetett feljegyzésből kihagytak. A két szöveg felépítése és adatszerkezete a szokásos hazai számadáskészítési gyakorlatot mutatja,⁴⁵ a dokumentumot alkotó bejegyzéseket mindkettőben tematika és évkör alapján csoportosították, eléjük pedig alcímeket szúrtak be, amelyek után a szokásos „Item” sorkezdetek után írták az egymástól elkülöníthető kiadási tételeket (ezen belül pedig az altételeket). Az egyes sorok a legtöbb esetben a pénz címzettjét, kiküldetés esetén az úti célt, a kiadás tárgyát, majd a sor végén a kifizetett összeget tartalmazzák forintban és dénárban, szinte kizárólagosan római számjegyekkel lejegyezve. A pénz átadásának dátuma is szerepel olykor az egyes tételeknél, de nem következetes módon, valójában csak az 1490-es évek bejegyzéseinél válik ez a gyakorlat általánossá.

A két forrás közötti hasonlóság azonban mindössze tartalmi, nem pedig szövegszerű, tehát bizonyosan nem az történt, hogy egyiket a másikkól szó szerint lemásolták volna. A két dokumentum közötti különbség megjelenik már az alcímekben is,⁴⁶ de abból is kitűnik, hogy a korábbi, 1485–1487 közötti számadás egyes bekezdéseinek kiadásait bizonyos időközönként összesítették,⁴⁷ ami az 1485–1496 közötti forrásunkból teljes mértékben hiányzik. További különbséget

⁴² A témára összefoglalóan, további szakirodalommal lásd *Király Lilla*: A szegényjogtól a jogi segítségnyújtásig. (Institutiones Juris. Dialóg Juris Szakkönyvek) Bp.–Pécs 2012. 119–123.

⁴³ *Király L.*: A szegényjogtól i. m. 120–122.; *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a Vegyes-házi királyok alatt. Bp. 1899. 442–450.; *B. Halász Éva*: A decima et nona az Anjou- és a Zsigmond-korban. Történelmi Szemle 61. (2019) 571–591.

⁴⁴ *Király L.*: A szegényjogtól i. m. 122–123.

⁴⁵ A hazai számadások jellemzőire lásd *Fejérpataky László*: Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Bp. 1885. III–XIII.; *Kubinyi András*: A mezőgazdaság történetéhez a Mohács előtti Budán (Galinczer Lénárt számadáskönyve 1525-ből). Agrártörténelmi Szemle 6. (1964) 371–380.; *Nógrády Árpád*: Kanizsai László számadáskönyve. (História Könyvtár. Okmánytárak 8.) Bp. 2011. 8–10.

⁴⁶ Például „Exposita ante emptionem vinee”, valamint „Anno Domini 1485 et sexta etc. Exposita vinee contentiose ante emptionem eiusdem”. DF 215269. és DF 215199.

⁴⁷ Például az 1487. évi költségek esetében így: „Summa omni expositorum supervocatorum facit fl XXVIIi d XXXVII”. DF 215269.

jelent, hogy az egyes kiadási tételek számszerű megformálása is eltér olykor egymástól. Az 1485–1487 közötti számadás szerzője ugyanis többször használja az összegek forintban történő részletezésénél a német *ort* (negyed) és *drittel* (harmad) kifejezéseket is, szemben a másik forrásunk szerzőjével.

Olykor a fizetett összegekkel kapcsolatos indoklás részletessége sem egyforma. Például amikor a polgárok küldöttei 1486 tavaszán megjelentek a tálylyai tanács színe előtt a legelső bírói döntésre, az 1485–1487. évi összeírásban csak Mager Györgyöt és Stock Miklóst említik meg a város küldötteiként, ám az 1485–1496 között vezetett forrásunk szerint Lang Mihály és Cipszer Pál is jelen voltak Tálylán. Előző forrásunk alapján az útjuk 11 forintba és két drittelbe került (*exposita sunt fl XI drittel II*), míg a másikban az összeget forintban és dénárban adják meg precízen (*impensis fl XI d LXVI*). Az utóbbiban szereplő bejegyzés szerint ugyanők ugyanekkor 5 forintot költöttek csukára és heringre, míg a csak a korábbi időszakra vonatkozó perköltségjegyzék ezt részletezi is. Ezek szerint az említett küldöttek 4 forint 37 dénárt költöttek csukára és heringre, míg a szolgálk 2 és fél ortért kaptak halat, de nekik már csak hering jutott. A két tétel természetesen pontosan 5 forintot tett ki együtt, azaz a részletezett érték lényegében megegyezik a másik forrás bejegyzésével.⁴⁸

A fentiek alapján a két dokumentum keletkezésének körülményeit és a közöttük fennálló kapcsolatot a következőképpen magyarázhatjuk. Fontos kiemelni, hogy az ezekben szereplő költségek egy részét nem kifejezetten a per miatt jegyezték le. A szőlő megvásárlásával kapcsolatos kiadásokat – akárcsak bármilyen más, hasonló jellegű kiadást – a szokásos városi számadás-készítési gyakorlat alapján rögzítették, még jóval a per megindulása előtt, hogy a város költségvetéséből erre kiutalt pénzzel el lehessen számolni. Ugyanez vonatkozik a szőlőművelési költségekre is. A bártfaiak megbízásából a hegyaljai szőlőkben tevékenykedő vincellérek megszokott eljárása volt a középkor végén, hogy a várostól rendszeresen átvett összeggel írásban számoltak el, részletezve, hogy azt pontosan mire fordították.⁴⁹ A szőlőszezon végén ezek a vincellérszámadások rendszeresen a tanács elé kerültek, amely ezeket letisztázta és bevezette a városi számadáskönyvekbe.

Amikor a per 1486 tavaszán elindult, a város a korabeli gyakorlat alapján rögzíteni kezdte az ezzel kapcsolatos különféle költségeket is, abban a reményben, hogy miután Swarcz György keresetét a bírák elutasítják, ennek alapján behajthatják majd tőle a kiadásaikat.

⁴⁸ „Eisdem tunc temporis pro luteis et allecibus fl IIII d XXXVII. Item ad idem famulis pro allecibus ort Ili.” – DF 215269.

⁴⁹ Erre összefoglalóan lásd *Gulyás L. Sz.: Csontos Éliás i. m.*

1487 nyarán, amikor a nádor által összehívott városi döntőbíróság ülése már napirenden volt, a szőlővel összefüggő összes számadást, így az 1485 végén történő szőlővásárlási előkészületekről szóló jegyzéket, az 1486. és 1487. évi szőlőművelési költségjegyzéket, valamint a konkrétan e célból készült perköltségjegyzéket is egybeszerkesztették, letisztázták és címlappal ellátva egyetlen füzetbe másolták, létrehozva ezzel az 1485–1487 közötti időszakról vezetett perköltségjegyzéküket,⁵⁰ hogy ezt bemutassák a döntéshozóknak, miután győztesen kerülnek ki az ügyből. A polgári döntőbírák azonban végül ellenük ítélték, így a feljegyzésre nem volt szükség, az visszakerült a városba, ahol szerencsésen átvészelte az évszázadokat.

Hogy az említett, rövidebb költségjegyzék valóban a városi döntőbírák számára készült 1487 nyarán, azt igazolja két olyan bejegyzés, amely ebben a forrásban nem szerepel, csak a későbbi, 1485–1496. évi összeírásban található meg. Ez utóbbi összeírás a két költségjegyzék idáig tartalmilag megegyező szövegrész után pedig épp ezzel a két bejegyzéssel folytatódik. Mindkettő 1488 szeptemberére vonatkozik, és annak az utazásnak a költségeit rögzíti, amikor a bártfai küldöttek elsőként megállapodtak Kispalugyai Mártonnal, majd átvették Kassán az 1000 forintot Swarcz Györgytől.⁵¹ Az, hogy a két bejegyzés nem szerepel az 1487-ben záruló forrásban, mutatja, hogy a pénz átvétele (azaz 1488 ősze) előtt annak szövegét már lezárták.

Felmerülhet az a kérdés is, hogy vajon miért foglaltatik benne az 1486. és 1487. évi szőlőszámadás is az 1487 nyarára összeállított költségjegyzékben, amikor ez nem tekinthető klasszikus értelemben véve perköltségnek?

Egyrészt tudjuk azt a költségjegyzékekből, hogy a városi döntőbírák 1487-ben, Tállyán, Nagyboldogasszony ünnepe (augusztus 15.) táján döntöttek Swarcz javára a perben.⁵² Az ott bemutatott perköltségjegyzékbe foglalt, 1487. évi szőlőművelési számadás utolsó bejegyzett dátuma pedig pontosan megegyezik ezzel az időponttal,⁵³ azaz a bártfaiak a szőlőszámadást egészen a városi döntőbírák összeüléséig, szinte az utolsó pillanatig vezették – így a legfrissebb dokumentummal mentek a bírák elé.

Másrészt, amikor később, 1490 márciusában Angelo Pecchinoli legátus parancsára kihallgatták a pénz 1488 augusztusi átadásával kapcsolatban a kassai tanácsnokokat, ők érdekes dologról számoltak be: elmondták, hogy a bártfaiak az

⁵⁰ DF 215269.

⁵¹ DF 215199. „Item dominis Paulo Zypser et Michael Bows ad suburbium pro plenipotente acceptione a Martino Paludi sumptus fl IIII d XII.”, valamint „Item Michael Lanng et Georgio Mager ad Cassam ad levationem et perceptionem pecuniarum in cestino beati Egidii sumptus fl VII d LVIII”.

⁵² „Item Georgio Mager, Nicolao Stock etc. circa festum Assumptionis Marie iterum ad iudicium civitatum ad Talya sumptus fl X d XI” – DF 215199.

⁵³ „Item per dominos Mager Jorg, Nicolaum Stock etc. circa festum Assumptionis ad labores vineatori fl II”. DF 215269.

1000 forintos vételár mellett azt az 50 forintot is el akarták kérni Swarcz Györgytől, amelyet ők a szőlőszezon során addig a szőlőre költöttek, s ezt Swarcz meg is ígérte nekik.⁵⁴ Nyilvánvalóan az történt, hogy mivel a pénz átvétele és a szőlő átadása nem sokkal a szüret előtt ment végbe, amiben a bártfaiak így már nem vehettek részt, az eddig ráfordított jelentős szőlőművelési költségük teljesen veszendőbe ment volna, ha nem kérik vissza az összeget Swarcztól. Ezért feltehetően bemutatták a bírák előtt az 1488. évi szőlőszámadásukat is, amely követelésük alapja volt.

A fentiek alapján világossá válik, hogy az 1485–1487 közötti perköltségjegyzékbe is azért vezették be a bemutatás pillanatáig vezetett vincellérszámadást, mert az 1487. augusztusi bírói döntés is a szüret előtt történt, így a polgároknak arra is gondolniuk kellett, hogy ha elveszítik a pert, akkor az az évi szőlőművelési kiadásait vissza kell majd szerezniük még a szőlő átadása előtt. Ezt pedig csak részletes költségjegyzékkel tudják megtenni.

Az 1485–1496. évi perköltségjegyzék keletkezésének körülményei kevesebb kérdést vetnek fel. Amikor a per egy évtized után, 1496-ban véget ért, és az ügy kimenetele már szinte mindenki számára egyértelműnek tűnt, a bártfai polgárok megint csak nekiláttak egy terjedelmes perköltségjegyzék összeállításának, hogy behajthassák követeléseiket. Ehhez 1487-ig ugyanazokat az összeírásokat használták fel, amelyek alapján 1487-ben is összeállították a perköltségjegyzéket – ennek köszönhető, hogy az 1487-ig terjedő bejegyzések szövege hasonló, tartalma és értékei pedig szinte tökéletesen megegyeznek a két forrásban – míg a későbbi időszakra nézve már az új, 1489-től vezetett perköltségjegyzéket vették alapul. Szőlőszámadásra ezúttal nem volt szükség, hiszen a szőlőt már csaknem egy évtizede elvesztették, Swarcz pedig a fent említett, művelésre fordított 50 forintot is nyilván már régen kifizette nekik.

A bártfai levéltárban meglévő kézirat minden bizonnyal az 1496 februárjában a delegált pápai bírák elé terjesztett perköltségjegyzék fogalmazványa lehet, amit az is bizonyít, hogy a szövegben több javítás, lehúzás és interlineáris kiegészítés van, valamint e forrásnak nincsen a másik dokumentuméhoz hasonló címdala, hanem rögtön a kiadások felsorolásával kezdődik. Továbbá a tény, hogy a dokumentum a bártfai levéltárban található, szintén erre utal. A végleges költségjegyzéket – amelyről nem tudjuk, hogy teljes egészében megegyezett-e a fogalmazvánnyal, vagy kihagytak-e esetleg belőle egyes, a bírák előtt nehezen igazolható kiadásokat – a bártfai küldöttek az Egerben zajló tárgyaláson terjesztették a bírák elé, akik meg is ítélték a tetemes kártérítést a polgároknak. Az nem valószínű, hogy a benyújtott jegyzék visszakerült volna a városba, főleg, hogy az ügyet lezárták, Bártfán azonban szerencsésen fennmaradt ennek fogalmazványa.

⁵⁴ DF 215535.

A két perköltség szövegét összeolvasva, egyiknek a tartalmát a másiktól kiegészítve és pontosítva összesíteni lehet azokat a kiadásokat, amelyeket a bártfaiak 1496 tavaszáig, az ügy végleges lezárásáig a perre költöttek. Ezekbe természetesen nem foglaltam bele sem a mindkét jegyzékben szereplő, a szőlő megvásárlásával kapcsolatos (24 forint 21 dénár), sem pedig a szőlőszámadásokban szereplő összegeket (1486-ban ez a teljes évre nézve 113 forint 27 dénár volt, míg 1487. augusztus 15-ig 49 forint 93 dénár), mivel azok nem kapcsolódnak szorosan a perhez. Az ilyen módon összesen 607 forintra és 7 dénárra rúgó, tetemes perköltség felhasználásának időbeli megoszlását az 1. táblázatban láthatjuk.

1. táblázat A perköltség időbeli eloszlása, 1486–1496

A költségjegyzék bekezdései szerint (időrendben)	Összeg forintban	Évek szerint	Összeg forintban	A per szakaszai szerint	Összeg forintban
A szőlő megvásárlása után 1486	45,84	1486	45,84	A per a nádor előtt 1486–1488	106,15
1487	27,86	1487	27,86		
Az átadott ajándékok 1486–1487	20,75	1486–1487	20,75		
1488	11,7	1488	11,7		
Az Angelo előtt zajló per költségei 1489	8,66	1489	8,66	A per a legátus előtt 1489–1490	111,89
1490	103,23	1490	103,23		
A delegált bírák előtt zajló per költségei 1494	231,81	1494	231,81	A per a Római Kúria előtt 1493–1496	389,03
1495 (János ügyvéd útjával kapcsolatos egyéb kiadások)	31,15	1495	152,1		
1495	30,97				
A tanúk állításának költségei (1495 második fele)	89,98				
1496	5,12	1496	5,12		
Mindösszesen: 607,07 forint					

Az áttekintő táblázat önmagában is számos tapasztalattal szolgálhat. A kifizetett összegek időbeli eloszlása logikusan követi a per ritmusát. A per első, nádor előtt folyó szakaszában 1486 tavaszától a vételár 1488 őszi történő átvételéig kifizetett, összesen bő 106 forint például kevesebb volt, mint a mindössze egy év alatt a legátus előtt zajló szakaszban elköltött csaknem 112 forint, ami megerősíti az egyházi bírák előtt zajló perek nagy költségeiről alkotott általános elképzeléseket. Ezt mutatja továbbá az is, hogy a Római Kúria előtt folyó szakaszban kevesebb mint három év alatt a város majdnem kétszer annyi költséget – bő 389 forintot – volt kénytelen vállalni, mint addig korábban összesen. Kiemelkedő az 1494. évi kiadások mértéke, ami majdnem 232 forintot tett ki. Ez sem véletlen, hiszen tudjuk, hogy Richwalti János bártfai ügyvéd ezen év őszi indult el Rómába a kísérelőjével. Ha a távollétükkel kapcsolatos kisebb költségeket nem számítjuk,

akkor is figyelemre méltó, hogy pusztán az utazása és ott tartózkodása 89 forintot emésztett fel, ami jelentősen megnövelte a kiadásokat ebben az évben.⁵⁵ Szintén súlyos tétel lehetett ugyanekkor, hogy a kiközösítések miatt több alkalommal is közjegyzőhöz kellett fordulniuk a bártfaiaknak, valamint mozgósítaniuk kellett széleskörű kapcsolatrendszerüket is a censura visszavonása érdekében, ami számos további költséges utazást tett szükségessé. A következő év legnagyobb terhet jelentő vállalkozása a város részéről az volt, hogy az 1495 második felében Eperjesen zajló tanúkihallgatásokat lebonyolítsa. A 16 tanúnak a helyszíntre szállítása – amit a korabeli gyakorlatnak megfelelően ők finanszíroztak⁵⁶ –, valamint a többi, ehhez kapcsolódó tevékenység szintén nem volt olcsó, 2 dénár híján 90 forintot emésztett fel a város büdzséjéből. A perköltségjegyzékben szereplő összegeket olvasva kiderül, hogy Bártfa városának tekintélyes mennyiségű készpénzállománya lehetett, a költségek kiutalása nehézségek nélkül történt. Akármilyen nem tervezett, nagyobb összegű kiadásról volt is szó, a pénz átadása minden esetben értelemszerűen és gördülékenyen ment végbe.

A 10 év leforgása alatt elköltött bő 600 forint körüli végösszeg nagyságrendjének értelmezéséhez segítséget nyújt, ha összevetjük a kiadásokat a városnak ezekből az évekből ismert költségvetésével.⁵⁷ Bártfa az 1470-es években általában 6-700 forint királyi adót fizetett,⁵⁸ az 1480-as évek első felében pedig a legtöbb esetben 400, de olykor 700 forintot.⁵⁹ A legújabb kutatásokból tudjuk, hogy a város részéről a királynak 1487–1497 között, különféle címszó alatt elküldött adóösszegei éves szinten meglehetősen széles keretek között ingadoztak (200 és 1400 forint között). Az 1490-es évek második felére azonban jellemzően 3-400 forintra mérséklődtek a fizetnivalók. Az 1493-at követő fél évtizedben mindezek mellett a város bevételei nagyjából 1700 és 2000 forint között alakultak.⁶⁰ A fentiek alapján azt mondhatjuk, hogy Bártfa 10 év alatt egy átlagos éves királyi adójának megfelelő pénzmennyiséget költött az elhúzódo perre, ami önmagában nem lehetett túlon túl nagy teher a polgárság számára. A perköltség aránytalan időbeli eloszlása azonban időnként okozhatott nehézséget.

⁵⁵ Az esztergomi káptalannak a per miatt Rómába induló embere szinte pontosan ugyanennyit, 88 és fél forintot költött 1457-ben. *C. Tóth N.*: Az esztergomi székeskáptalan i. m. 33.

⁵⁶ A tanúskodás megszervezését mindig a perben érdekelt felek intézték és finanszírozták. *C. Tóth N. – Lakatos B. – Mikó G.*: A pozsonyi prépost i. m. 101–102.

⁵⁷ Bártfa 15. századi költségvetési mérlegéről lásd *Stanislaw A. Sroka*: A középkori Bártfa és kapcsolatai Kis-Lengyelországgal. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések) Bp. 2016. 66–69.

⁵⁸ *Iványi B.*: Bártfa i. m. 1919. sz., 1983. sz., 2072. sz.

⁵⁹ Uo. 2174. sz., 2228. sz., 2271. sz., 2328. sz.

⁶⁰ *Neumann Tibor*: „Minden időkbén kegyelmes uratok kívánunk lenni.” A királyi városok adóztatása a 15. század végén. In: *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról.* Szerk. Kádás István – Weisz Boglárka. (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések) Bp. 2017. 88., a 7. táblázat adatai.

Az 1494. év csaknem 231 forintos költségterhe az ugyanekkor fizetett, nagyjából 550 forintnyi királyi adóhoz képest például kifejezetten soknak tűnik, akárcsak a következő, 1495. év fizetnivalói, amikor az adójuknak megfelelő összeg bő felét költötték a Swarcz-perre (300 forint adó – 152,1 forint perköltség).

Az átfogó kép felvázolása után érdemes részletesen végigvenni a perköltségjegyzékben szereplő bejegyzéseket. Az egyes tételek segítségével ugyanis arra a kérdésre is választ kaphatunk, hogy milyen logisztikai feladatokkal járt egy ilyen nagyszabású per lebonyolítása, mennyi utazást kívánt meg, milyen személyi álmomány állt mögötte, illetve, hogy mi mindenre kellett figyelmet fordítania a városnak a siker érdekében.

Felmerült bennem, hogy az egyes kiadási tételeket megpróbálom tematikájuk szerint szétválasztani, ezt a feladatot maradéktalanul megvalósítani azonban gyakorlatilag lehetetlen. Nagyon sok esetben ugyanis nem szerepel pontosan a kiadás célja, a feltüntetett összeg többféle költséget is tartalmaz, amelyeket egymástól elkülöníteni részletesebb adatok híján nem lehet. Az efféle, „nem dedikált” kiadások többségükben valamilyen utazásra vonatkoznak, és az útiköltségeken kívül számos más fizetnivalót (szállás, élelem, ajándék, ügyintézés, oklevél-kiállítás költsége stb.) is magukban foglalhatnak. Amikor például Paulhenzel Jeromos 1490-ben Budára utazott, hogy megjelenjen a legátus előtt, az ekkor neki kiutalt 13 forint 75 dénár aránytalanul magas összeg volt ahhoz, hogy ebből csak az utazását és az ezzel járó költségeit fedezze, így ez az összeg nyilvánvalóan más, számunkra ismeretlen kiadásokat is magában foglalt.⁶¹ Olykor a bejegyzésben az is szerepel, hogy több hétre látogattak a bártfaiak valahová, ez esetben is egyértelmű, hogy a magas összeg nem csak az utazás költségeit tartalmazta.⁶² Más a helyzet a pontosan meghatározott, „dedikált” költségekkel, amelyekből viszont néhány kiadástípust el tudunk különíteni, ezekről lentebb még lesz szó.

A kiadások döntő többsége egyértelműen a város megbízottai által végrehajtott kiküldetésekre ment el. Ami az úti célokat illeti, csak a legkritkább esetben szerepel egyszerre a település megnevezése, ahová a város küldöttei elutaztak a per miatt, illetve az a személy, akit meglátogattak, sőt sokszor egyszerűen csak azt tüntetik fel, hogy milyen ügyben kellett útra kelni. A céltelepülés kapcsán pedig általában vagy az történt, hogy konkrétan jegyezték fel azt a meglátogatandó személy említése nélkül, vagy csak azt írták le, hogy kihez mentek, így a felkérés helységét csak feltételezni lehet (lásd a 2. és 3. táblázat adatait). Ha például a polgárok a nádorhoz utaztak, az a per első szakaszában néhány forintos költség

⁶¹ „Item iterum eidem Ieronimo ad Budam ad comparando coram domino legato in causa vinee consumptus et procuratoris advocato etc. fl XIIIli ort I.” DF 215199.

⁶² „Item eodem tempore Alberto ad Budam et Wiennam ad dominum Thesaurarium in dicta causa vinee circa secundam citationem sumptus certis hebdomadis fl XVI.” DF 215199.

esetén feltételezhetően Szepesvárat jelentheti, még ha nem is konkretizálták ezt, ha pedig magasabb összeget emésztett fel az út, akkor nyilvánvalóan Budát vagy más, távolabbi települést. A per második szakaszában az utazás a pápai legátushoz Budát vagy Bécset jelenti (de főleg az előbbi), míg ha Swarcz Györgyhöz mentek, az minden bizonnyal Kassát takarhatta. Összességében tehát intuíció, de egyúttal szigorú következetesség is kell ahhoz, hogy a kiadási tételeket értelmezni tudjuk. A mellékelt táblázatokból látható, hogy a per egyes szakaszaiban melyek voltak a konkrétan feltüntetett úti célok és az egyértelműen megemlített és felkeresett személyek (a kérdés eldönthetlensége miatt utóbbi esetben nem jeleztem, hogy mi lehetett a céltelepülés).

Ha adataink tanulságait röviden összegezni akarjuk, akkor kijelenthető, hogy a legfontosabb úti cél egyértelműen Kassa volt, ahová sok esetben Swarcz Györgyhöz mehettek tárgyalni, még ha külön csak két alkalommal említették is meg őt a célszemélyek között. Gyakran járhattak továbbá Kispalugyán, igaz, sok esetben nem ezt írták, hanem azt, hogy követeik Kispalugyai Mártont keresték fel. Mivel Márton a per utolsó szakaszára, 1492-ben meghalt,⁶³ a családdal való tárgyalást ekkor már Kispalugyai Gáspárral folytatták, minden bizonnyal Kassán.

A szőlő elvesztése után kiesett az útvonalak közül a Hegyalja (Tállya és Szántó). Budán a legtöbb esetben a per második periódusában jártak, amikor a főleg az udvarban tartózkodó pápai legátussal akadt rendszeresen tárgyalni valójuk. Segítséget jelentett, hogy a pernek ebben a szakaszában, 1490 nyarán a királyválasztás ügyében állandó jelleggel a fővárosban tartózkodott néhány küldöttük (például Lang Mihály és Mager György), így sok esetben nem kellett külön követséget indítani a királyi székhelyre, elég volt az ott tartózkodó polgárait utasítással ellátni a teendők kapcsán, amiről három esetben van ismeretünk. A per harmadik szakaszában a fő célpont Eger lett, hiszen az excommunicatio után az egyházi átok feloldásáért leginkább ott kellett tevékenykedniük, tudjuk is a perköltségjegyzékből, hogy több bártfai (így például Mager György és Paulhenzel Jeromos vagy az ügyvédek) hosszabb időn keresztül tartózkodott a püspöki székhelyen. Lőcse és Eperjes szintén ekkor vált célponttá, mivel a kiközösítés kivizsgálása során innen is kihallgattak tanúkat az újonnan megbízott delegált bírók. Kílóg a sorból Krakkó, ahová azért utaztak, hogy a perrel összefüggésben átadandó ajándékot beszerezzék, de erről még lesz szó.

⁶³ DL 90448.

2. táblázat A per kapcsán meglátogatott települések

Meglátogatott települések (14)	Utazások száma			
	1486–1488	1489–1490	1493–1496	Összes út
Kassa	5	4	11	20
Eger	–	–	17	17
Buda	–	11	1	12
Eperjes	–	–	5	5
Kispalugya	2	–	2	4
Tállya	4	–	–	4
Lőcse	–	–	3	3
Szepesvár	–	1	1	2
Szántó	1	1	–	2
Bécs	–	1	–	1
Trencsén	–	–	1	1
Krakkó	–	–	1	1
Szeben	1	–	–	1
Róma	–	–	1	1
Összes út	13	18	43	74

3. táblázat A per kapcsán felkeresett személyek

Felkeresett személyek (19)	Utazások száma			
	1486–1488	1489–1490	1493–1496	Összes út
Szapolyai Imre nádor	13	–	–	13
Kispalugyai Márton	10	1	–	11
Angelo Pecchinoli	–	4	–	4
Jordán Péter közjegyző	–	–	4	4
a bártfai küldöttek Budán	–	3	–	3
Kispalugyai Gáspár	–	–	3	3
Richwalti János ügyvéd	–	–	2	2
Swarcz György	1	1	–	2
a tárnokmester	–	2	–	2
Palnay Zsigmond	1	–	–	1
Albert familiáris	–	1	–	1
Darholz Pál	–	–	1	1
a kassai bíró	–	–	1	1
a kassai plébános	–	1	–	1
a király	–	–	1	1
a nádor	–	–	1	1
a szepesi prépost	–	1	–	1
a széplaki apát	–	–	1	1
a tapolcai apát	–	–	1	1
Összes út	25	14	15	54

A legtávolabbi úti cél Róma, Bécs, Buda, Trencsén, Kispalugya és Eger volt, a legtöbbször azonban a szűkebb régióban utaztak. Egy esetben úgy küldtek követet Kassára, hogy ha szükséges, egészen Budáig menjen, de sajnos útjának okát nem ismerjük.⁶⁴ Váratlan események is felmerültek néha az utazások kapcsán, így például 1490. április 12-én Paulhenzel Jeromos indult a pápai legátushoz vagy az auditorához Budára, szükség esetén azon túlra is, azonban Mátyás király halálhírére visszafordult.⁶⁵ Nyilvánvalóan azért hívták vissza a bártfaiak, mert ki akarták várni, hogy milyen hatást gyakorol ez az esemény az ügyükre.

Az adatok bizonytalansága miatt nem lehet pontosan meghatározni, hogy a bártfaiaknak egy évtized alatt pontosan mekkora távolságot kellett megtenniük a per miatt, de még légvonalban számolva is tízezres nagyságrendű kilométerszámról lehetett szó (természetesen a visszautakat is figyelembe véve). Mivel a források nem egyértelműek, és sok esetben az utak összerosódnak a számadás bejegyzéseiben, míg máskor az nem világos, hogy hová mentek és hányszor, az utazások számát szintén nem lehet pontosan megadni, de az utazási alkalmak egy évtized alatt becslésem szerint minimum 100 körül alakulhattak.

Az utazás módja kapcsán csak szórványinformációk állnak a rendelkezésünkre. Az, hogy lóháton vagy kocsin utaztak, több dologgal is összefüggésben lehetett: a megtenni kívánt távolsággal, az út sürgősségével, valamint hogy milyen társadalmi ranggal bírt a város küldötte.⁶⁶ Számított a küldöttek száma is, ha többen voltak, a kocsi gazdaságosabb megoldásnak bizonyult. Ha több és előkelőbb küldött ment és nagyobb távolságra, akkor nagyrészt ezt az amúgy is kényelmesebb megoldást preferálták a bártfaiak. 1487. augusztus közepén például Kassára, a bírói döntésre is így mentek a város előkelő küldöttei.⁶⁷ 1490 nyarán ugyanoda Paulhenzel Jeromos, Thanner Tamás és a bártfai plébános utazott, szintén kocsival.⁶⁸ 1494 szeptemberében, néhány nappal a második excommunicatio után a város ügyvédjét, Richwalti Jánost úriember módjára, szintén kocsival küldték el Egerbe,⁶⁹ de egy hónappal később ugyanő és Binder Márton már lóval volt

⁶⁴ „Item quarta ante Georgii Alberto ad Cassam aut ulterius si opus fuerit ad Budam in eodem causa sumptus fl I d LXX.” DF 215199.

⁶⁵ „Item secunda Pasche Ieronimo Hensel in causa vinee ad Budam aut ultra ad comparando coram domino legato aut auditore suo sumptus d LXVI. Reversus fuit in itinerum propter novitates defuncti regis Mathie” DF 215199.

⁶⁶ Vö. C. *Tóth N.*: Az esztergomi székeskáptalan i. m. 58.

⁶⁷ „Item Georgio Mager, Nicolao Stock etc. circa festum Assumptionis Marie iterum ad iudicium civitatum ad Talya sumptus fl X d XI. Eisdem pro media vase cerevisie et vecture ad Cassam fl I minus d VIII.” DF 215199.

⁶⁸ „Item eidem Sabbato ante Johannis Baptiste cum Thoma Thanner et plebano nostro iterum ad Cassam in cause relatorie fl III d LXV. Vectori earundem Martino Koller ort III.” DF 215199.

⁶⁹ „Item plebano de Richwalt ad Agriam in causa huius litis Dominica Exaltationis Crucis fl III. Ad idem famulo vectori eiusdem d XII.” DF 215199.

kénytelen megtenni ezt az utat. Ugyanebben a hónapban a három kiközösített polgár utazott Egerbe három szolgálával, hat lovon. Útjuk mindent összevetve így is 14 forintba került.⁷⁰ Könnyen feltételezhető, hogy ez egyúttal logisztikai kérdés is volt, nem minden esetben sikerült megfelelő járművet felszabadítani a követek számára, ilyenkor pedig maradt a lovaglás.

1495 második felében, amikor a kihallgatott 16 tanút többszöri alkalommal Eperjesre fuvarozták, szintén kocsit használtak. Ez nyilvánvalóan presztízskérdés is lehetett, hiszen a szállított személyek jóindulatára igen nagy szükségük volt a vallomástételnél.⁷¹ Saját embereikkel azonban olykor kevésbé voltak bőkezűek, Paulhenzel Jeromos és a jegyző ugyanezen év júliusában és augusztusában oklevelek ügyében kétszer is Egerben jár, mindkétszer öt lóval.⁷² Ha alacsonyabb rangú futárt küldtek, szinte soha nem költöttek drága kocsiútra, ugyanígy lóháton küldték el emberüket, mint például 1490-ben Pusthinek Györgyöt (ő máskor kocsisként szerepel a bejegyzésekben), akinek három lovas kiküldetéséért összesen két forintot fizettek bérül.⁷³

A korban a modern értelemben vett „amortizációs költség” fogalmával is tisztában lehettek már. 1486 tavaszán Cipszer Pál és Bews Mihály lóháton mentek a nádorhoz, és a „rossz úton” közlekedő lovaik miatt másfél forintot kaptak a várostól.⁷⁴ Feltételezhető, hogy a lovak lesántulhattak és a gyógyítás költségét kellett fedezni.

Azt, hogy meghatározott távolságra mennyi volt az útiköltség, nehezen állapítható meg amiatt, hogy a lejegyzett kifizetések a legtöbb esetben feltételezhetően nem csak a viteldíjat tartalmazták. Ha hosszabb távon közlekedtek a város küldöttei, akkor – még ha ezt nem is említik – legalább a szállást és az elfogyasztott élelmiszert magában kellett foglalnia a kifizetett összegnek.⁷⁵ Amennyiben az egyes településekre történő kiküldetések árának legkisebb értékeit vesszük csak figyelembe a tíz év során, feltételezve, hogy egyéb kiadások (oklevél-kiállítás, ajándékok, bér stb.) abban nincsenek benne, akkor kiderül, hogy néhány forintból már távolabbi helyekre is el lehetett jutni a korban. A legalkalmasabb

⁷⁰ „Item ad iudicii Georgio Mager, Paulo Zypser et Ieronimo iterum ad Agriam in facto dicte cause die XI Marie virginis cum videlicet dominus Notarius declarationem in causa fecerat sumptus fl XIII.” emellé utólag beszúrva: „Cum 3bus famulis et sex equis” DF 215199.

⁷¹ Csak egyetlen ilyen jellemző bejegyzés: „Item super expensis et vecturis executorum et testium de Cassa, Lewcza et Bartpha in civitatem Epperies convocatorum expositum fl XXV d LXXVII.” DF 215199.

⁷² „Item quarta ante Margarethe notario et Ieronimo cum fassionibus ad Agriam ad iudicum per 2 hebdomadam cum 5 equis d VIII c LXXVII.” DF 215199.

⁷³ „Item Georgio Pusthinek do ratione eiusdem equi et 3bus itineribus personaliter factis dedimus in hoc causa fl II” DF 215199.

⁷⁴ „Ad idem pro conventionem equorum per eosdem in mala via fl II.” DF 215199.

⁷⁵ Erre párhuzamként lásd *C. Tóth N.: Az esztergomi székeskáptalan i. m. 58.*

adatcsoportnak a kérdés vizsgálatához a levelezéssel összefüggő bejegyzések tűnnek, ugyanis ezek esetében feltételezhetjük, hogy az utaknak más céljuk nem volt, mint a küldemény egyszerű kézbesítése, s így a polgárok arra törekedtek, hogy minél kevesebb kiadással járjon az akció. Ilyen esetben nyilvánvalóan nem kocsin, hanem lóháton közlekedtek a város emberei. Az egyes településekre történő utazás minimális anyagi terhét a 4. táblázatban láthatjuk. Az adatok értelmezésével kapcsolatos problémák feloldhatatlansága (például a jelentősen eltérő útiköltségek ugyanazon településre történő utazáskor) miatt az értékek csupán tájékoztató jellegűnek tekintendők.

Nem túl sokszor, de több esetben megemlítik azt is, hogy a kocsis mennyit kapott fuvardíjként egy alkalomra, igaz, ezeket a kiadásokat is összevonják olykor másokkal. 1487-ben például Kassára a kocsit és fél hordó sör került összesen 92 dénárba.⁷⁶

Néha a fuvardíjakat összesítve adják meg a jegyzékben. Amikor 1495 őszén a 16 kihallgatandó tanút a város saját költségén Eperjesre utaztatta, akkor például a Bártfa–Kassa–Eperjes útvonal megtétele három forintot emésztett fel (feltehetően a visszaút is benne volt ebben). Más alkalommal csak Kassa és Eperjes között 70 dénár volt a viteldíj. Szintén ugyanekkor Kassáról, Lőcséről és Bártfáról vittek több tanút az említett városba, nyilván több fordulóval, ami más kiadásokkal együtt önmagában majdnem 26 forintba került.

4. táblázat A per során tett utazások feltételezett minimális költségei

Úti cél	Kiküldetések minimális költségei (Ft)	Levélvitel minimális költségei (Ft)	A kocsisok járandóságai (Ft)
Róma	89	–	–
Trencsén	9	–	–
Buda	4–6	1–1,5	–
Eperjes	2,88	–	–
Kassa	1–2	0,5–2,66	0,16–0,75
Hegyalja (Tállya, Szántó)	0,82–1,82	–	–
Kispalugya	0,66–1,79	–	–
Lőcse	0,6	–	–
Szepesvár	0,52–3,09	0,28–0,4	0,34 (visszaút)
Krakkó	0,5	–	–
Szeben	0,25	–	–
Eger	0,25–3,25	1,16	0,12

Miután láttuk, hogy hová és mennyiért utaztak a városiak, lássuk a kiküldetések célját. Az, hogy a fent említett, feltételezhetően óriási távolságot milyen okból kellett megtenniük, sok esetben nem teljesen világos. A perköltségjegyzékben a

⁷⁶ Lásd a 67. jegyzetet.

legtöbbször nem indokolják részletesen az utazásokat, ehelyett egyfajta sematikus megfogalmazást alkalmaznak („a per/szóló ügyében”).⁷⁷ Ilyenkor leginkább az ügy kapcsán folyó tárgyalások és egyeztetések állhatnak a háttérben. Az utazások célját ezért sokszor csak az okleveles forrásokból összeállítható eseménymenettel párhuzamosan vizsgálva lehet megérteni.

Amikor azonban mégis részletezik, kirajzolódik előttünk az az előrelátó, gondosan és tudatosan megtervezett eljárás mód, amellyel a perrel kapcsolatos szükségleteket menedzselni próbálták. Az utazások legjellemzőbb része magából a perből adódó kötelezettségekkel magyarázható. A bártfaiak több alkalommal indultak el valahová – idézés miatt, ítélethirdetésre, fellebbezés ügyében, tanúkihallgatásra – szorosan a pereljárással összefüggésben. Szintén a per szükségletei magyarázzák, hogy küldötteik számos alkalommal vittek levelet vagy szereztek be oklevelet valahol. Az ügy előrehaladását segítő többször ők maguk továbbították a per többi résztvevőjének az idézést, maguk hívták személyesen az érdekelteket a bírák elé, hogy az eljárás gördülékenyen haladjon.⁷⁸ 1495 második felében – ahogyan azt már láttuk – az Eperjesen szakaszosan zajló, 16 személyt érintő tanúkihallgatásokra saját költségen szintén maguk szervezték meg a tanúk odaszállítását. Az ezzel kapcsolatos kiadási tételeket pedig külön bekezdésben rögzítették a perköltségjegyzékben.⁷⁹

Néha egészen részletes és „életségű” úti célokról esik szó, ami felfedi a város motivációit és még jobban megvilágítja a korabeli polgárság gondolkodásmódját. 1487 tavaszán például, még azelőtt, hogy a tél elmúltával a per a nádor előtt újra indult volna, Thanner Tamás Swarczhoz indult Kassára, hogy lebeszélje a pereskedésről – mint tudjuk, nem sok eredménnyel.⁸⁰ Ugyanilyen módon, 1489-ben, amint meghallották, hogy ellenfelük egyházi fórum elé akarja vinni az ügyet, Albert városi familiáris egy olyan levéllel sietett hozzá, szintén Kassára, amelyben azt kérték a tanácsnokok, hogy Swarcz ne forduljon a legátushoz. A siker ezúttal is elmaradt.⁸¹ 1489. december 21-én az említett Albert pedig az indok szerint azért ment Budára a legátushoz az idézésre, hogy a város ne tűnjön ellenszegülőnek.⁸²

⁷⁷ Például így: „Item Alberto iterum ad dominum comitem in causa vinee VIta ante Oculi sumptus ort Ili.”; „Item Alberto in eadem causa ad Budam ad rationem relatorie d Ic.”; „Item Nicolao Stock et Paulum Zypser iterum ad dominum palatinum in facto litis summe per civitates una cum certis civitatibus sumptus fl III.” DF 215199.

⁷⁸ Csak egyetlen példa: „Item Kelemann familiari nostro ad Martinum Paludi ut etiam veniat ad iudicium in Talya sumptus fl I.” DF 215199.

⁷⁹ Ennek címe: „Exposita super productione testium” DF 215199.

⁸⁰ „Item Thome Thanner ad Cassam ad Georgium Swarcz hortando ut desisteret ab impetitione sumptus fl I.” DF 215199.

⁸¹ „ne Georgius Swarcz contra libertates nostras permittant nos trahere ad ius ecclesiasticum” DF 215199.

⁸² „ne contumates videremur” DF 215199.

Amikor 1488 őszére sikerült tető alá hozni végül az 1000 forint átvételét Swarcz Györgytől, még előtte felkeresték Kispalugyai Mártont a kassai külvárosban, hogy megbeszéljék vele a teendőket (nyilván azt, hogy a pénzt közvetlenül Swarcztól vehessék át, ne pedig tőle, ahogyan annak idején még a nádor jelenlétében a fogott bírák határoztak). Hasonlóképpen érdekes, hogy 1490. február 8-án Paulhenzel Jeromos és a jegyző indult a tárnokmesterhez Budára, hogy felkérjék, a legátus helyett ő maga bíraskodjon. Hogy ezt nyomatékosítsák, nyolc forint értékű vásznat is vittek neki ajándékba. A siker ezúttal is elmaradt, az ügyet végül Angelo bírói fórumán tárgyalták.

Fent már említettem a krakkói utat, amely igen tanulságosan mutatja a polgárok előrelátó gondolkodásmódját. A város 1494. december közepén döntött úgy, hogy két subát vesz ügyvédeknek az eddigi fáradságaikért, mintegy honorárium gyanánt. A polgárok mindent alaposan elterveztek. Az ügy elintézését „szakemberre” bízták, Márton szücsre, akit a lengyel fővárosba küldtek (nyilvánvalóan a kedvező árak és a nagyobb választék miatt). Márton 23 forintot kapott a subák vásárlására, saját költségeire és fáradságaiért pedig 1 forint 50 dénárt. De gondoltak a vámfizetésre is, a harmincadra 1 forintot adtak át neki. Amikor a ruhane műket sikerrel beszerezte, a subák átalakításáért is átvehetett további 25 dénárt.⁸³ Egy későbbi bejegyzésből az is kiderül, hogy a két subát valóban sikerült célba juttatni, a Richwalti János római tartózkodása miatt Egerben tevékenykedő másik két ügyvédhez Balázs familiárral küldték el őket a következő év elején, 1 forint 90 dénár költségen.⁸⁴

Az utazások és kiadások egy része a perrel összefüggő írásbeliséghez kapcsolódik. Ez részben az emiatt küldött leveleket és valamilyen célból valahová vitt okleveleket (például fellebbezést) takarja,⁸⁵ részben az oklevelek kiállításáért fizetett taksát,⁸⁶ végül pedig azokat az összegeket, amiket oklevélmásolatok beszerzéséért fizettek ki.⁸⁷ A helyzet ugyanaz, mint a fentiekben, több esetben említik, hogy oklevelet kiállítani mennek valahová, de az oklevél-kiállítás költségét a többi kiadástól elválasztani általában lehetetlen. Ha csak azokban a bejegyzésekben szereplő költségeket vesszük alapul, amelyeket kifejezetten a fenti célokra fordított a város, akkor megkapjuk a levelezésre és írásbeliségre költött pénzmenyiség

⁸³ „Item secundum post Lucie ad Cracowiam Martinum pellificem pro duobus schubis wlgo Schonwerck quas ambas dominis procuratoriis et advocatis nostris pro fatigis eorum dedimus valore fl XXIII. De tricesima eorumdem fl I. Sumptus eiusdem pellificis et pro fatigis suis fl Ii. Item pellifici de reformationem quadam duarum schubarum ort I.” DF 215199.

⁸⁴ „Item Blasio cum supradictis duabus schubis ad Agriam sumptus fl II minus d X.” DF 215199.

⁸⁵ Például: „Item cuidam cursori cum litteris ad dictum dominum palatinum d XLta.” DF 215199., DF 215199.

⁸⁶ Például: „Eidem ad Talya et Zantho pro litteris testimonialibus d LXXXII.” DF 215199.

⁸⁷ Például: „Item pro copia fassionum per eosdem d LX.” DF 215199

minimumát (azaz a valós összeg ennél minden bizonnyal jóval nagyobb lehetett). Ezeket a 5. táblázatban láthatjuk.

5. táblázat A per során az írásbeliséggel összefüggésben elköltött minimális összegek

A kiadás célja	A perszakaszokban elköltött összeg (Ft)			Összesen (Ft)
	1486–1488	1489–1490	1493–1496	
Levélvitelre	2,4	5,16	5,1	12,66
Oklevélre és másolatokra	1,85	5,51	7,65	15,01
Összesen (Ft)	4,25	10,67	12,75	27,67

A fentiek alapján, ha csak az egyértelműen dedikált összegeket vesszük figyelembe, akkor is a teljes perköltség csaknem 5%-át (27 forint 67 dénár) költötte a város az írásbeliséggel összefüggő feladatokra, s az idő előrehaladtával az erre fordított összeg egyre nőtt (ahogyan az ügy is egyre súlyosabb fordulatokat vett). Ha figyelembe vesszük, hogy a per egyházi bírák előtt zajló szakaszában több alkalommal kellett közjegyzőhöz fordulni (ezek dedikált költségeit lásd lentebb), amelyek kiadásait sokszor összevonták az utazási költségekkel, akkor nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy a valós fizetnivaló, amit az írásbeliséggel kapcsolatos kihívásokra fordítottak, jóval magasabb volt ennél: a fenti érték dupláját, a teljes perköltség egytizedét is elérhette.

Hogy mennyi lehetett pusztán az oklevelek kiállításának ára, olyan szórványadatokból rekonstruálható, amikor ezek az összegek minden más kiadástól elkülönítve szerepelnek. Így többek között 1490-ben egy alkalommal 50 dénárt fizettek közjegyzői oklevélre, míg 1494-ben Budán egy forintot egy királyi oklevél kiállítására.

Korábban volt már arról szó, hogy az ügy kiváló forrásanyagának fennmaradása nagyrészt a bártfaiak tudatos forrásbeszerző és oklevél-felhalmozó tevékenységének köszönhető. Amellett, hogy olykor másoknak címzett eredeti okleveleket és leveleket is sikerült megszerezniük,⁸⁸ igen nagy mennyiségben került másolatként a városi levéltárba a per iratanyaga,⁸⁹ sőt jó néhány oklevélről több másolatot is ismerünk, amelyek készítésében többen is részt vettek.⁹⁰ A perköltségjegyzékből

⁸⁸ Például II. Ulászló 1494 őszén a két delegált pápai bírónak írt levelét: DF 215930. Mivel ennek egy másolata is ezen a jelzeten található, feltehetőleg először csak a másolat került a városba, később szerezheték be az eredetit.

⁸⁹ Ilyen másolat készült például az 1490 tavaszán a kassaiak körében tartott tanúkihallgatás jegyzőkönyvéről (DF 215535.); Swarcz György ügyvédjének felterjesztéséről (DF 216021.); Angelo Bécsből keltezett idézőleveléről és a richwalti plébános erre válaszul írt jelentéséről (DF 215534.); az első kiközösítés kapcsán a kihallgatók által a legátusnak írt levélről (DF 215565.); VI. Sándor pápa 1493-ban írt leveléről (DF 215828.); az 1494. évi excommunicatiós oklevélről (DF 215924.).

⁹⁰ A másolatkészítők között szerepel például Liszcai Tamás közjegyző (DF 215 338.) és Ginorus János, aki alapvetően Angelo Pecchinoli legátus jegyzője volt, de egyúttal Swarcz György ügyvédjeként is tevékenykedett a per második szakaszában (DF 215531., DF 215940.).

kiderül, hogy sokszor kifejezetten a másolatok elkészítése érdekében utaltak ki pénzt vagy küldtek szolgálkat bizonyos településekre.⁹¹ Ezen célpontok között jelentős volt Kassa szerepe, úgy tűnik, hogy a legtöbb kópiát ott készítették a polgárok. A bártfai másolatkészítések kapcsán Hirsch János nevét kell kiemelni. Ő kassai oltárigazgató és jegyző volt egyszerre, de a per utolsó szakaszában apostoli és császári közjegyzőként is tevékenykedett.⁹² A kópiák nagy részét ő készítette, igaz, a neve a perköltségjegyzékben csak egyetlen egyszer jelenik meg (viszont konkrét felkeresendő személy megnevezése nélkül több alkalommal bejegyzik, hogy oklevélmásolatért mennek Kassára, ezek szerint pedig feltételezhetően Hirschhez indulhattak). A bártfai levéltárban azonban több olyan egyszerű, azaz nem hitelesített oklevélmásolat-gyűjtemény található, amely egyetlen tétel alatt számos forrásunk szövegét tartalmazza, és az ezekbe bemásolt oklevélszövegek alatt Hirsch aláírását olvashatjuk.⁹³

Az üggyel összefüggő legújabb hírek beszerzését nem csak írásban intézték a bártfaiak, tudjuk, hogy kiterjedt információs hálózatot tartottak kézben. Embereik, bizalmasaik szinte mindenhol ott voltak, küldötteiket sok esetben szóbeli üzenettel indították útnak.⁹⁴ Ilyen módon kapcsolatot tartottak fenn például a perszemélyek mellett a királlyal, a kassai tanáccsal, a kassai Göbel Tamással (aki saját állítása szerint Swarcz sógora volt), Borsvay Benedek budai várnaggyal és királyi ügyigazgatóval, hívük volt és felszólalt az érdekükben Felfalusi László nádori jegyző és Izsépi Pál. Tárgyaltak Szapolyai István nádorral és Darholcz Pál szepesi kapitánnyal is.⁹⁵ 1494-ben Egerből János kassai káplán látta el őket információkkal a per állásáról.⁹⁶

A perben a várost szolgáló személyek járandóságának összegét vizsgálva a nehézségek megegyeznek a korábban említettekkel. Kevés olyan alkalom van, amikor ezeket elválasztják a többi költségtől. Néhány típust, így például a vectorok fizetségét vagy a Krakkóba utazó szűcs bérét már említettük. Több esetben szerepel a forrásunkban, hogy egyes pénzüsszegeket valakinek a költségeire vagy kiadásaira fizetnek ki, ezek feltehetőleg a kiküldetés kapcsán elköltött pénzt jelenthetik, nem pedig a munkabért.⁹⁷ Ritka adat, amikor lejegyzik, hogy a szentszéki

⁹¹ „Item per cives qui missi fuerant ad electioni novi regis pro redemptione certorum copiarum a domino legato...” DF 215199.

⁹² *Érdíj helyi M.*: A közjegyzőség i. m. 141.

⁹³ A Hirsch-féle másolatgyűjtemények: DF 215886., DF 215921., DF 215926.

⁹⁴ DF 215240., DF 215242.

⁹⁵ DF 215930., DF 215880., DF 215238., DF 215317., DF 215334., DF 215336., DF 215985., DF 215987.

⁹⁶ DF 215936., DF 215937.

⁹⁷ „Item Marco qui cum civibus in iudicio fuerat pro fatigis ort I.”; „Item dicto plebano de Richwalt Vlta ante Martini ad rationem suarum fatigorum in hoc causa habitatum datum fl IIII.”; „Item eidem Agrie ad rationem huiusmodi fatigarum data fl VI d XXX.” DF 215199.

jegyzőnek 1495 augusztusában 50 dénárt adnak munkadíjként.⁹⁸ Feltehető, hogy a perben fontos szerepet játszó személyeknek a tanács olykor nem bért fizetett, hanem különféle kedvezményeket adott. Erre utalhat, hogy a tanácsnok Mager György adóját a város érdekében tett erőfeszítése miatt 1488-ban egy alkalommal elengedték, s nem tudunk másra gondolni, mint arra, hogy a per első szakaszában tett fáradságaiért járt neki ez a kedvezmény.⁹⁹

Akiknek a járandóságáról több információnk fennmaradt, azok a közjegyzők és az ügyvédek. Néhányszor szerencsésen előfordult, hogy különválasztották a jegyzékben a közjegyzők fizetését a többi kiadástól, például a (Liszkai) Miklós közjegyzőnek 1495 januárjában fizetett 1 forint 50 dénárt. A városért legtöbbit tevékenykedő közjegyző egyértelműen Jordán Péter volt. Neki 1494-ben a Kassán tett szolgálataiért 2 forint 10 dénárt utaltak ki a városi büdzséből, ugyanezen év végén 25 dénárt. 1495 elején a fáradozásaiért 25 dénárt, márciusban 50 dénárt és emellé még egy tunicát is kapott 1 forint 75 dénárért. 1495 augusztusában az egyik bártfai ügyvédtől további fél forintot vehetett át. Így, csak a konkrétan említett adatok szerint is, Jordán Péter minimálisan 5 forint 35 dénárt keresett 1494–1495-ben a bártfaiak megbízásai révén.

Az ügyvédekéről¹⁰⁰ több információnk van, nevüket az oklevelekből is ismerjük, de csak a per utolsó szakaszából, holott bizonyosan már korábban is fogadtak prókátort maguknak (a per korai részében talán még nem volt rá szükség, ám az Angelo Pecchinoli előtt tárgyalt második periódusban már bizonyosan).

1494. január 7-én a város először a helyi polgár Nagy Albertet vallotta ügyvédnek a perben,¹⁰¹ aki talán megfeleltethető azzal az Albert városi familiárral, akinek több alkalommal adtak különböző – főként követi – feladatokat a per egy évtizede alatt. Minden bizonnyal a kiközösítéssel és az ebből adódó bonyodalmakkal lehet összefüggésben, hogy az év őszén már János richwalti plébános képviselte őket, aki klerikusként bizonyosan otthonosabban mozgott a kánonjogi kérdésekben, mint elődje. Ő volt az, aki 1494. szeptember 25-én, az excommunicatio után Eperjesi Jordán Péter közjegyző oklevelében fellebbezett a pápai kúriához a bártfaiak nevében,¹⁰² és innentől a perköltségjegyzék tanúsága szerint állandó jelleggel részt vett a perben. Emellett feltételezhetően hozzá köthető az egyik fennmaradt periratunk is.¹⁰³ Amikor a város szükségét látta annak, hogy egy

⁹⁸ „Item per eosdem notario consistorialis fl i.” DF 215199.

⁹⁹ Neumann T.: „Minden időben” i. m. 91.

¹⁰⁰ Általánosságban lásd Hajnik I.: Bírósági szervezet i. m. 174–182.

¹⁰¹ DF 215897., Iványi B.: Bártfa i. m. 3120. sz.

¹⁰² DL 46278., Erdújhelyi M.: A közjegyzőség i. m. 207–209., Bónis Gy.: Szentszéki regeszták i. m. 3662. sz.; DF 215929., Iványi B.: Bártfa i. m. 3153. sz. Lásd még *Jubász Kálmán*: A csanádi püspökség története V. (1434–1500). (Csanádvármegyei könyvtár 42.) Makó 1947. 92–93.

¹⁰³ DF 216021.

emberét Rómába küldje a fellebbezés miatt, szinte értelemszerűen esett Richwalti Jánosra a választás, akiről tudjuk is, hogy az év végén egy szolgálával elindult az Örök Városba (1494. december 7-én még Egerben tartózkodott, december 13-án azonban már a távollétéről árulkodik a költségjegyzék). Mivel meg kellett oldani János pótlását, a tanács új ügyvéd után nézett. Richwalti János már útja előtt, szeptember 20-án levelet írt János homonnai papnak, hogy vegye át tőle az ügyvédséget.¹⁰⁴ Végül azonban János sóvári scolasticus volt az, aki betöltötte a távozó ügyvéd szerepét, és aki 1495 januárjában a bártfaiak nevében közjegyzői oklevélben tiltakozott Mihály széplaki apát előtt a kiközösítés és a szabálytalan eljárás ellen.¹⁰⁵

A két korábbi delegált pápai bíró leváltása és az új bírák kinevezése után Bártfa a per végső összecsapására készült. 1495. július 1-jén Jordán Péter közjegyző előtt Eperjesen több ügyvédet is megbíztak, hogy őket a perben képviseljék. Úgy tűnik, mindannyian a jogban jártas, tanult emberek voltak. A tavasszal Rómából hazatérő richwalti plébános és az említett sóvári deák mellett Lőrinc presbitert, Demeter litterátust, Tamás lizskai presbitert, Somogyvári Benedek litterátust, Ilosvai Schopper Jánost, Militwiczi Antalt és Kosztolányi Polikárpot vallották ügyvédül.¹⁰⁶

Az ügyvédeknek fizetett járandóságokat csak a per utolsó, a római Szentszék előtt zajló szakaszából ismerjük. A fentiekhez hasonlóan itt is csupán minimális összegről beszélhetünk, csak azokat a kiadásokat vettem figyelembe, amelyeket egyértelműen és jól elkülöníthető módon a procuratoroknak fizettek munkadíjként. Nem nevesített „ügyvédeknek” (köztük valószínűleg az említett János scolasticusnak) 1494-ben 60 dénárnyi ajándékkal fizették meg szolgálataikat. Richwalti János ügyvéd ugyanebben az évben fáradtságaiért 4 forintot kapott, lehetséges, hogy kifejezetten a római útért járt ez tisztes summa. A Rómába utazó János famulusai uruk távollétében is Bártfát szolgálták, ezért 1494 végén 63 dénárt vehettek át, majd 1495 elején 1 forint 60 dénár értékben kaptak ajándékot a tanácstól. A Krakkóban az év végén vásárolt, fent már említett két subát feltételezhetően az Egerben tevékenykedő János sóvári scolasticus és egy másik, név szerint nem ismert ügyvéd vehette át a várostól 23 forint értékben.

¹⁰⁴ DF 215928., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3152. sz.

¹⁰⁵ DF 215951., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3173. sz., *Érdíjhelyi M.*: A közjegyzőség i. m. 202–204.

¹⁰⁶ „Item scientificos Laurentium presbyterum ad sanctum Michaellem, Demetrium litteratum, Thomam presbyterum de Lyska, Johannem plebanum de Rychwald, alterum Johannem scolasticum de Sowar Agriensis. Item Benedictum litteratum de Somogwar, Johannem Schopper de Ilsa, Anthonium de Militwicz, Polycarpum de Costolan, Strigonisensis.” – DF 215979., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3200. sz., *Érdíjhelyi M.*: A közjegyzőség i. m. 198–200., 299–301. Az ügyvédek kiválasztása logikusan történt, szintén fontos volt a jogi képzettség az esztergomi káptalan perében vallott ügyvédek esetében is. *C. Tóth N.*: Az esztergomi székeskáptalan i. m. 52.

Richwalti János a visszatérte után 2 forintot, majd Egerben ugyanekkor 6 forint 30 dénárt, 1495. áprilisban 1 forintot keresett. Minden bizonnyal sikeres római útjáért járt, mintegy prémiumként – hiszen küldetése során elérte, hogy új bírakat nevezzenek ki a perben – az érkezése után egy 9 forint értékű rókabőr suba. A fent felsorolt ügyvédek nem nevesítve 1495 második felében vásznat kaptak a várostól, összesen 4 forintért. Közülük Lőrinc presbiter 1495 augusztusában 33 dénárt, végül szintén az év második felében a jegyző és az „ügyvéd” (nem tudni, melyikük) 2 forint értékű vásznat kapott.

Ha a fenti költségeket összesítjük, kiderül, hogy a bártfaiak csak a per utolsó szakaszában – óvatosan számolva is – igen nagy összeget, csaknem a teljes perköltség tizedét költötték ügyvédi költségekre, egészen pontosan 54 forint 46 dénárt. Ennek alapján az ügyvédi költségeknek a perköltségeken belüli magas részaránya itt is egyértelműen igazolható. A legtöbbet a végig kiemelkedő szerepet játszó Richwalti János kereste, egymaga 22 forint 30 dénár értékű készpénzt és ajándékot tehetett zsebre áldozatos tevékenységéért.

A perköltségjegyzékben szereplő dedikált kiadások utolsó nagy csoportját akár „reprezentációs költségeknek” is nevezhetnénk. A város a per során ugyanis sokféle és olykor kiemelkedő státuszú személlyel került így vagy úgy kapcsolatba, és akárhová mentek is, soha nem indultak üres kézzel, számos helyre vittek magukkal ajándékot. Az ajándékok – amelyek közé nem számítom bele a város embereinek mintegy honoráriumként adott „ajándékokat” – a per előrehaladtával évről évre gyarapodtak, értékük összesen a teljes perköltség bő tizedét tette ki, 67 forint 77 dénárt (lásd a 6. táblázatban).

Ajándékol a leggyakrabban különböző mennyiségű vászon szolgált, ami a város gazdasági tevékenységéből logikusan következett.¹⁰⁷ Emellett olykor hal, ruhaféle, ezüstnemű került még ilyen célra. Érdekes kérdés, hogy kinek, milyen értékben és milyen típusú ajándékokat vittek a bártfaiak.

6. táblázat A per során átadott ajándékok értéke

Ajándék típusa	Értéke a per egyes szakaszai során (Ft)			Teljes összeg (Ft)	Százalékos arány (%)
	1486–1488	1488–1490	1493–1496		
vászon	20,75	13,2	12,07	46,02	67,90
ezüst tárgyak	–	8	5	13	19,20
hal	–	1,1	1,65	2,75	4,05
ruhanemű	–	–	6	6	8,85
összesen (Ft)	20,75	22,3	24,72	67,77	100

¹⁰⁷ A bártfai szövöiparra újabban lásd *Sroka S. A.*: A középkori Bártfai i. m. 72–75.

A per első szakaszában csak vászon szerepelt, bő 20 forint értékben, amelyet összesen négy alkalommal a város előkelő polgárai (Cipszer Pál, Thanner István és Stock Miklós) juttattak el a nádornak, amikor vele tárgyaltak. A második szakaszban érthető módon a legátus volt az ajándékok legfőbb címzettje, aki összesen 5 forint 20 dénár értékben kapott vásznat, de 1490-ben, amikor az ügy már súlyosbodott, egy 1 márka ezüsttartalmú kelyhet is átadtak neki 8 forint értékben. Hozzá megint csak előkelő polgárok és tanácsnokok vitték el ezeket (Mager György, Cipszer Pál, valamint a királyválasztás miatt Budán tartózkodó polgárok). A tárnokmesterrel is igen bőkezűek voltak, cserébe pedig azt várták, hogy saját hatásköre alá vonja majd az ügyet. Ezt a kívánságukat 8 forint értékű vászonnal nyomatékosították. A szepesi prépostnak viszont már elegendőnek tartottak 50 dénár értékű halat vinni, a kihallgatást lefolytató kassai plébános és prédikátorok pedig 60 dénár értékben kaptak ugyanezt.

1494-ben Kassára 4 ezüstkanelat vitt Tamás familiáris 5 forint értékben, valamint 1 forint 75 dénár értékű vásznat. 1494 novemberében, amikor az *excommunicatio* után Egerben próbálták meg érdekeiket érvényesíteni, Kunschner Máté szücs Lengyelországból 6 forintért hozott 4 darab ajándékba szánt süveget, de további sorsukról nem tudunk. Egyértelmű viszont, hogy vásznat több alkalommal vittek Egerbe is, összesen 6 forint 25 dénár értékben, és halat is küldtek 1,05 forintért 1495 júliusában. Kaptak ezen kívül még ajándékot: Darholcz Pál szepesi kapitány (nem részletezték, hogy mit adtak át neki, de az ára 0,36 forint volt), a Kispalugyaiak (0,57 forint értékű vászon), az Eperjesen kihallgatást lefolytató személyek (0,6 forint értékű hal). Trencsénben a kiközösített Cipszer Pál a halála előtt nem sokkal a nádorral tárgyalt, ahol 3 forint 50 dénár értékű ajándék vászonnal próbálta előmozdítani az ügyet.

A reprezentációval kapcsolatos polgári gondolkodásmód kiviláglik Richwalti János római útjának precíz előkészületei kapcsán is. A bártfaiak azt akarták, hogy követeik megfelelő módon képviseljék érdekeiket, és ennek során még a külsőségekre is gondoltak. Még el sem dőlt, hogy ki indul el a városba, amikor már 1,32 forint értékű bécsi (*betziensis*) posztót vettek azoknak, akik útra kelnek majd, amihez 1 forint 50 dénár értékű *mechlich* posztót is beszereztek. Utóbbiból a végül az erre a feladatra kijelölt Richwalti Jánosnak 40 dénár költségen útra való ruhát készítetttek, de egy lábvértet is vásároltak a számára az utazáshoz fél forintért. Nyilvánvalóan az volt a céljuk, hogy Rómában a küldöttük az ügy fontosságához méltó jó benyomást keltsen majd.

A fent részletezett kiadások mellett még számos apróbb költség is terhelte a bártfaiakat a per folyamán. 1490-ben például bírságra kellett kifizetniük egy forintot, 1494 decemberében az Egerben tartózkodó Mager György és Paulhenzel Jeromos saját vett fél forintért, ugyanekkor fizették ki a Krakkból hozott ruhanemű után a harmincadot is. Ezek azonban csak ritkán szerepelnek részletesen a perköltségjegyzékben.

7. táblázat A per ideje alatt legalább három megbízást teljesítő személyek listája

Megbízott neve	Megbízások száma			Összes megbízás
	1486–1488	1488–1490	1493–1496	
Paulhenzel Jeromos	–	7	8	15
Albert familiáris	8	6	1	15
Cipszer Pál	8	2	3	13
Kelemen familiáris	6	1	5	12
Richwalti János	–	–	11	11
Mager György	3	1	3	7
a városi jegyző	1	1	5	7
Balázs familiáris	–	–	6	6
Stock Miklós	4	–	–	4
Binder Márton	–	–	4	4
Tamás familiáris	–	–	4	4
Thanner István	3	–	–	3

Érdekes kérdés, hogy kik voltak az egyes feladatokat teljesítő bártfai megbízottak és milyen társadalmi háttérrel rendelkeztek. A perköltségjegyzékben pontosan 40 név szerepel (olykor, főleg a város küldötteit elkísérő szolgák és familiárisok esetén nem részletezik, hogy kikről is van szó név szerint). Az említettek közül egyesek csak epizód szerepeket játszottak a bártfaiak oldalán az ügyben, vagy csak a per egyes szakaszaiban vettek részt aktívan, míg mások rendszeresen kaptak feladatot. A leggyakrabban (legalább három alkalommal) megbízott személyek listáját a 7. táblázatban olvashatjuk.

A költségjegyzéket tanulmányozva kirajzolódik az elvégzett feladatok súlya és presztízse, valamint a megbízott személy társadalmi helyzete közötti összefüggés. A tanácsnokoktól kezdve az egyszerű polgárokon át a kézművesekig, kocsisokig, szolgákig és városi familiárisokig igen sokféle társadalmi háttérrel rendelkező bártfai hajtott végre valamilyen küldetést a tanács megbízásából a Swarcz-ügyben.

A perben feladatot vállaló személyek legfelsőbb köre Bártfai vezetőrétegéhez tartozott. Az ügyben végig főszerepet játszó Mager György az 1470-es években esküdti, az 1480-as és 1490-es években több alkalommal bírói címet viselt, és az általa fizetett éves adóösszeg is jelentősen meghaladta a városi átlagot.¹⁰⁸ Lang Mihály a per első szakaszában játszott szerepet, és szintén viselt bírói címet az 1480-as évek végén. Adója nagyjából a duplája volt Magerének,¹⁰⁹ s mindketten az Irgalmasság Anyja testvérület tagjai voltak.¹¹⁰ A Kispalugyaiakhoz több alkalommal tárgyalni induló Sthenczel Mihály feltehetőleg a 15. században számos

¹⁰⁸ *Iványi B.*: Bártfai i. m. 1917. sz., *Sroka S. A.*: A középkori Bártfai i. m. 65., *Neumann T.*: „Minden időben” i. m. 90–91.

¹⁰⁹ *Sroka S. A.*: A középkori Bártfai i. m. 65., *Neumann T.*: „Minden időben” i. m. 91.

¹¹⁰ *Sroka S. A.*: A középkori Bártfai i. m. 169–170.

alkalommal bírói címet viselő Sthenczel György rokonságához tartozott.¹¹¹ Pan János szintén a nagyobb adófizetők sorában található.¹¹² Stock Miklós a per első szakaszában vett részt az ügyek intézésében, általában a fent említett tanácsosok valamelyikével indult útnak a küldetésekre. A peren kívül is jelentős megbízatásai voltak a korszakban, főleg hegyaljai ingatlanügyekben képviselte a várost. Vagyoni helyzetéről tanúskodik a helyi ágostonosoknak 1488-ban tett ingatlanadománya is.¹¹³ Szintén hegyaljai küldetéseken vett részt az az 1502-ben bírói címet is viselő Weitlannt Márton, akinek az 1495 második felében folyó eperjesi tanúkihallgatásokban volt fontos szervező szerepe,¹¹⁴ s a szórványadatokból feltehetőleg, hogy kereskedelemmel foglalkozott.¹¹⁵ Binder Márton szintén a tanácsnokok körébe tartozik, 1496-ban a vászonadó behajtásában működött közre, a következő évben esküdtként tárgyalta a nádorral, és 1500-ban is esküdti címet viselt.¹¹⁶ Paulhenzel Jeromos apja, Henzel Pál révén feltehetőleg az említett jómódú Stock családdal állt rokonságban, Jeromos 1496-ban tanácsstag, a következő évben is esküdt.¹¹⁷ Az egyházi cenzúra alatt meghalt Cipszer Pál 1491-ben bíró volt a városban.¹¹⁸

A fent említett városi vezetőréteg a per során a legfontosabb alkalmakkor és helyszíneken jelent meg. Mager, Stock, Lang és Cipszer vett részt 1486-ban a tállyai tanács előtti ítéleten; Cipszer Pál és Thanner István kereste meg ezután a nádort, hogy tegyen igazságot; Mager és Stock volt ott a városi döntőbírószágon Tállyán; Lang és Mager vette át a pénzt Swarcz Györgytől 1488 nyarán Kassán; Mager, Cipszer és Paulhenzel tárgyalta a pápai legátussal 1490-ben Budán; Mager és Paulhenzel indult Egerbe a második kiközösítést követően 1494-ben, és a példákat még jócskán lehetne sorolni. A regisztrum bejegyzései alapján utazásaik mindig jelentőségteljesek és költségesek voltak, úgy tűnik, hogy akárhová nem indította el a tanács a tekintélyes polgárokat, ám ha igen, az utazás külsőségei szinte mindig presztízsükhöz illőek voltak. Ha azonban nem volt ilyen komoly jelentősége a kiküldetésnek, akkor a legtöbbször alacsonyabb státuszú személyt bíztak meg a feladat végrehajtásával.

Amennyiben egyszerű ügyintézésről volt szó, vagy egyszerűen csak egy levelet kellett eljuttatni valahová, esetleg oklevelet beszerezni, a város legtöbbször

¹¹¹ Uo. 64–65.

¹¹² *Neumann T.*: „Minden időben” i. m. 91.

¹¹³ DF 215139., DF 215140., *Sroka S. A.*: A középkori Bártfa i. m. 192.

¹¹⁴ DF 215141., DF 216531., DF 216809.

¹¹⁵ *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2298. sz., 3305. sz., 3456. sz.

¹¹⁶ *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3293. sz., 3298. sz., 3495. sz., 3516. sz.

¹¹⁷ *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2468. sz., 3274. sz., 3298. sz.,

¹¹⁸ DF 215778. (2v); *Iványi B.*: Bártfa i. m. 2890. sz., 2997. sz. *Sroka* adattárában „Aramish” Pálként szerepel. *Sroka S. A.*: A középkori Bártfa i. m. 65.

megbízható familiárisait mozgósította, esetleg a városi alkalmazottak közül küldött el valakit. A városi familiárisok igen intenzíven vettek részt ebben a tevékenységben, Albert, Kelemen, Balázs és Tamás gyakrabban, Szaniszló, Kassiczky és Izsépi Pál pedig ritkábban töltött be ilyen szerepet a per egy évtizede alatt. Őket általában hírvivőként alkalmazták és küldték el különféle úti célokra, olykor azonban fontosnak tűnő megbeszéléseket is rájuk bízta, bár ezek inkább kivételnek tekinthetők. Szintén a familiárisokat vették számításba akkor is, amikor valamelyik per-személyt kellett megidézni egy terminusra és közvetlenül akarták az illetőt értesíteni. Hasonló szerepben – főleg ha az írásbeliséggel is kapcsolatban állt az ügy – a jegyzőt, majd a per utolsó szakaszában az ügyvédek is mozgósítani lehetett, főleg különféle jogi aktusok kapcsán, akik az ügy szempontjából fontos helyszíneken (például Egerben) olykor állandó jelleggel, heteken keresztül tartózkodtak.

Mindezek mellett a városi alkalmazottakat kell még megemlíteni. Egy Drzka nevű bártfai zsoldost küldtek például 1486-ban Kispalugyára 66 dénár költségen; ugyanakkor egy kocsiszt bízta meg a nádornak szánt levél elvitelével; szintén egy vectort indítottak útnak Kassára oklevélmásolatért 1494-ben; a fent már említett módon szűcsöket menesztettek ajándékot beszerezni Lengyelországba. Azt is tudjuk, hogy a város előkelő küldötteit sok esetben kísérték el szolgák hosszabb útjaikra, akiknek azonban a nevét nem jegyezték fel.¹¹⁹

Ha a perrel kapcsolatos tanulságokat össze akarjuk foglalni, a perköltségjegyzék alapján élesen kirajzolódik, hogy Bártfa tanácsa a számára oly fontos ügyben nagyon szisztematikusan járt el az egy évtized leforgása alatt. Nagyszámú személyi apparátust mozgósított, mindent precízen eltervezett, a polgárok fáradságot, időt és pénzt nem kímélve felvették a harcot jogi úton az igazukért, a győzelemért azonban végül nagy árat fizettek. Ez még akkor is igaz, ha az összeírásban szereplő 607 forint 7 dénárba rúgó teljes perköltség jogosságával és realitásával szemben lehetnek fenntartásaink. A kor egyéb regisztrumaihoz hasonlóan bizonyosan ebben is túlszámláztak egyes tételeket, és az is erősen kérdéses, hogy a különböző kiadásokat (így például az ajándékokat) elfogadta-e egyáltalán a korban bármilyen bíróság is, mint indokolt perköltség-tételeket. Azonban ezektől függetlenül is egyértelműen hatalmas kiadásokkal járt az évtizedes pereskedés, és szinte bizonyos, hogy a polgárok összességében ráfizetéssel zárták az ügyet.

Az 1496. február 19-én a delegált pápai bírák döntése értelmében a korábbi bírák által fizetendő 481 forint 95 dénárból 300 forint a három kiközösített polgárnak – Mager Györgynek, Paulhenzel Jeromosnak és az elhunyt Cipszer Pál

¹¹⁹ Az esztergomi káptalan perében az ügyvédként tevékenykedő kanonokok szintén komolyabb kísérettel (bár ők általában katonai kísérettel) közlekedtek. *C. Tóth N.: Az esztergomi székeskáptalan i. m. 58.*

hozzátartozóinak – a sérelmeik miatt fizetett kártérítés volt, logikusan fejenként 100 forint, bár ezt külön nem említik a források. A perben a három polgárát képviselő Bártfa város így csupán 181 forint 95 dénárt kapott a korábbi delegált bíraktól költségtérítés címszó alatt.¹²⁰ Második körben, 1496. május 16-án az egyházi bíróság Swarcz Györgyöt marasztalta el 109 forintban, amelyből 100 forint volt a kártérítés, 9 forintot pedig oklevélkiállításáért számoltak fel neki.¹²¹ A bírák a bemutatott perköltséget mérlegelve döntöttek a Bártfának fizetendő két kártérítési tételről, amely így tehát összesen 281 forint 95 dénárt tett ki, ez a tanács által a perköltségjegyzékben követelt összegnek kevesebb mint a felét jelentette. Feltehető, hogy a per korábbi szakaszára vonatkozó kiadásokat az ítélet során a bírák már nem vették figyelembe, ahogyan az is, hogy egyes „gyanús”, azaz nehezen indokolható kiadási tételek kapcsán szintén így jártak el, s ennek köszönhető a perköltségjegyzékben szereplő és a valóban megítélt pénzmennyiség közötti jelentős különbség. Ennek ellenére mégsem lehetett a város teljesen elégedetlen, hiszen a feltehető veszteség ellenére is jobban járhattak így, mint ha az 1000 forintos vételárból a Swarcz által követelt 350 forintot fizették volna vissza az eladónak, ráadásul veszteségeiket az 1486. és 1487. év során a szőlőből befolyó bortermelés bevételei is jelentősen csökkenthették.

¹²⁰ DF 216039., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3249. sz., *Érdújrhelyi M.*: A közjegyzőség i. m. 311–317., DF 216059., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3269. sz., DF 215538., DF 216051. *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3261. sz. A fizetés okának lényegi és precíz meghatározása János kassai plébános leveléből, amelyben jelenti a bírának, hogy az alpereseket a teljesítésre felszólította: „primo pro iniuriis et scandalis florenos trecentum et pro expensis florenos centum et 81 cum medio et denarios quadragintaquinque” DF 216054., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3265. sz.

¹²¹ DF 216052., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3262. sz.: „ipsius Georgius Swarcz per nos taxari et limitari expensas factas in presenti causa prehabito iuramento quos taxavimus et limitavimus ... ad centum florenos auri”; DF 216056., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3266. sz.; DF 216057., *Iványi B.*: Bártfa i. m. 3267. sz.

Melléklet¹²²

A perköltségjegyzék bejegyzései

A szőlővel kapcsolatos kiadások a megvásárlása előtt, 1485–1486					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1485–1486	Kassára		Paulhenzel Jeromos	eladó szőlő keresése	2,14
	Liptóba	Kisपालugyai Mártonhoz	Lőrinc	a szőlő ügyében	2,66
	Lőcsére	Kisपालugyai Mártonhoz	Mager György, Stock Miklós	tárgyalás a szőlőről	4
	Tályára		Thanner István és egy szolga	a szőlő megtekintése	3
	Liptóba		Albert familiáris	a szőlő ügyében	3
	Lőcsére		Mager György, Stock Miklós	a szőlő ügyében; lovak bérlésére; káptalani oklevélre	8,5
				húsrá és kenyérré	0,91
A költségek összegzése az 1485–1487. évi számadásban: 24,21 forint					
A perrel kapcsolatos kiadások a szőlő megvásárlása után, 1486					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinék?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1486		Kisपालugyai Mártonhoz	Kelemen familiáris	hogy az ítélet miatt Tályára hívják	1
	Tályára		Mager György, Stock Miklós, Lang Mihály, Zypser Pál ezek szolgálai	útiköltség Tályára az ítéletre; az ottani kiadásai fedezésére	11,66
				csukára és heringre	4,37
				heringre	0,63
		Szapolyai Imre nádorhoz	Zypser Pál, Thanner István	a fellebbezés ügyében	2,75
		a nádorhoz	Izsépi Pál familiáris	a fellebbezés ügyében	2
	Liptóba	Kisपालugyai Mártonhoz	Kelemen		0,87
		a nádorhoz	egy kocsis	levél elvitelére	0,40
Tályára		Pan János Mager György utasítására	a szőlő ügyében	8,43	

¹²² A mellékletben a két költségjegyzék összeolvasott szövege alapján közlöm a perköltségtételeket. A két forrás közös szövegrésze esetében (az 1485–1487 közötti bejegyzéseknél) minden esetben annak a jegyzéknek a tartalmát vettem figyelembe, ahol a leírás részletesebb volt. A táblázat nem tartalmazza az 1486. és 1487. évi szőlőszámadások művelési költségeit, a szőlő vásárlásával kapcsolatos kiadásokat viszont fontosságuk miatt belevettem. Ha a kiküldetés során meglátogatott helységet nem jelölték meg a két dokumentumban, de egyértelműnek tűnt, hogy hová utaztak, a meglátogatott úti célt zárójelben tüntettem fel. Mivel a személynevek írásmódja nem volt egységes a forrásokban, a névformákat zárójelben egészítettem ki az azonosíthatóság érdekében, ha szükségét láttam. A német megkülönböztető neveket a költségjegyzékekben olvasható helyesírás alapján közlöm.

A perrel kapcsolatos kiadások a szőlő megvásárlása után, 1486					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1486		a nádorhoz	Albert familiáris	levél elvitele, valamint a szőlő ügyében	2
		a nádorhoz	Zypser Pál, Bews Mihály	a szőlő ügyében	4,20
		Kispalugyai Mártonhoz	Albert	a rossz úton közlekedő lovaikért	1,50
	Táallyára és Szántóra		Albert	a szőlő ügyében	2
	(Kassára)	Palnay Zsigmondhoz	Kelemen	kassai biznyságlevélért	0,75
		a nádorhoz	Szanizló familiáris	levél elvitele	0,28
	Liptóba	Kispalugyai Mártonhoz	Drzka bártfai zsoldos	a szőlő ügyében	0,66
	a nádorhoz	Albert	a szőlő ügyében	1	
1486.szept.27.		a nádorhoz	Szanizló	a szőlő ügyében	0,52
A költségek összegzése az 1485–1487. évi számadásban: 45,82 forint					
1487					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1487.márc.16.		a nádorhoz	Albert	a szőlő ügyében	0,63
1487	Kassára	Swarcz Györgyhöz	Thanner Tamás	meggyőzni, hogy álljon el a pertől	1
		Kispalugyai Mártonhoz	Kelemen	hogy Bártfára hívja	0,50
	Szebenbe	Kispalugyai Mártonhoz	Wagner János		0,25
		a nádorhoz	a jegyző és két familiáris	a szőlő ügyében, hogy a terminust meghosszabbítsák	2,25
		Kispalugyai Mártonhoz	Albert	hogy az ítéletre elhívja	0,75
		a nádorhoz	Albert és Kelemen familiárisok	a szőlő ügyében	3
1487.aug.15-e körül	Táallyára		Mager György, Stock Miklós, stb.	a városok ítélethozatalára	10,11
	Kassára			fél hordó sörre és kassai kocsiútra	0,92
1487		a nádorhoz	Albert és Kelemen	a szőlő ügyében és oklevélért	3
		Kispalugyai Mártonhoz	Kelemen	tájékoztatni arról, hogy menjen Kassára	0,20
			Márk	a kiadásaira, amikor a polgárokkal (az ítéletnél) együtt volt	0,25
		a nádorhoz	Stock Miklós, Zypser Pál	a per ügyében, más városokkal együtt	3
		Kispalugyai Mártonhoz	Albert	hogy a szőlő miatt a nádor elé hívja	2
A költségek összegzése az 1485–1487. évi számadásban: 27,87 forint					

1488					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	PéNZ elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1488	a (kassai) külvárosba	Kispalugyai Mártonhoz	Zypser Pál, Michael Bews	hogY Kispalugyai Mártonnal megegyezzenek	4,12
1488.szept.1.	Kassára		Lang Mihály, Mager György	a pénz átvételére	7,58

A szőlőper kapcsán átadott ajándékok (1486–1487)					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	PéNZ elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1486–1487		a nádornak	Zypser Pál, Thanner István	ajándék vászonra	3,75
		a nádornak	Zypser Pál, Thanner István	ajándék vászonra	6
		a nádornak		ajándék vászonra	4
1487.aug.10.		a nádornak	Stock Miklós, Zypser Pál	ajándék vászonra	7

Az Angelo pápai legátus előtt zajló per költségei, 1489					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	PéNZ elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1489	Kassára	Swarcz Györgyhöz	Albert	levél elvitelére, amelyben kériK, hogy Swarcz ne forduljon egyházi bíróshoz	2,66
1489.dec.21.	Budára	a legátushoz	Albert	az idézésre, hogy ellenszegülőnek ne tűnjön a város (Albert néhány hétig ott maradt)	6

1490					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	PéNZ elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1490.jan.6-a körül	Budára	a legátusnak	Mager György, Zypser Pál, (Paul) Henzel Jeromos	ajándék vászonra	3,50
1490	(Budára)	az említett bártfai urakhoz	Pusthinek György	a szepesi káptalan oklevelének elvitelére a szőlő ügyében	1,50
1490.jan.29.		Kispalugyai Mártonhoz	Sthenczel Mihály	a szőlő ügyében	2,50
1490		Kispalugyai Gáspárnak		a Weitlannt Mártonnál történt kiadásaira	0,60
1490.febr.7.	Szepesbe	a préposthoz	Zypser Pál	a szőlővel kapcsolatos bizonyáglevélért	3,09
				hal ajándékba a prépostnak	0,50
1490.febr.8.	Budára	a tárnokmesterhez	(Paul)Henzel Jeromos és a jegyző	hogY a legátus üghallgatója helyett ő bíráskodjon az ügyben	20,49
				ajándék vászonra a tárnokmesternek	8
1490.márc.12.	Szántóra	Alberthez	(Paulhenzel) Jeromos	a szőlő ügyében	1,82
1490.márc.12.	Budára és Bécsbe	a tárnokmesterhez	Albert	a második idézésre, néhány hét időtartamra	16

1490					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1490.ápr.12.	Budára vagy azon túlra	a legátushoz vagy az auditorához	(Paul)Henzel Jeromos	hogyan megjelenjen a legátus vagy az ügyhallgatója előtt	0,66
A király halálhírére visszatért!					
1490	Budára		(Paul)henzel Jeromos	hogyan a szőlő ügyében megjelenjen a legátus és az ügyvédek előtt	13,75
1490.ápr.21.	Kassára, vagy ha kell Budára		Albert	a szőlő ügyében	1,70
1490			a királyválasztásra küldött polgárok	hogyan a legátustól (oklevél) másolatokat szerezzenek	1,25
		János procuratornak			1
		a legátusnak		ajándék vászonra	1,70
		az ügyvédnek			2
		a legátusnak		bírságra	1
				egy 1 márká ezüstöt tartalmazó serleg (ajándékba)	8
1490.jún.8.	Budára	a bárffai polgárokhoz	Albert és Kassiczky	a kiközösítés ügyében	4
1490.jún.9.	(Budára)	a bárffai polgárokhoz	Kelemen	a kiközösítésről kiállított közjegyzői okirat elvitele	1
1490		a kihallgatóknak, a kassai plébánosnak és prédikátoroknak		ajándék halra	0,60
	Kassára	a kassai plébánoshoz és prédikátorokhoz	(Paul)henzel Jeromos	hogyan megszerezze a legátus megbízólevelének másolatát	0,67
1490.jún.19.	Kassára		(Paul)henzel Jeromos, Thanner Tamás és a bárffai plébános	a vallomástétel ügyében	3,65
		Koller Márton kocsisnak		az említettek polgárok kassai fuvardíjára	0,75
1490	Budára		Albert	a vallomástétel ügyében	1
		Erhard közjegyzőnek		bizonyoságlevél kiállításáért	0,50
		Pusthinek Györgynek		az ügy érdekében lóháton megtett három útjáért	2
Mindezek után a legátus elhagyta az országot.					
A Mihály széplaki apát és Bereck tornai főesperes mint delegált pápai bírák előtt zajló per költségei, 1494					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1494.aug.31.		Kispalugyai Gáspárhoz	Kelemen	a delegált pápai bírák idézése kapcsán	1
1494.szept.08.	Kassára		Mager György, Zypser Pál, (Paul) Henzel Jeromos	a találkozózn történő megjelenésre	4,85
1494	Kassára		Mustos Pál	bizonyos oklevelek miatt	0,25

A Mihály széplaki apát és Bereck tornai főesperes mint delegált pápai bírák előtt zajló per költségei, 1494					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1494.szept.15.	(Budára)	a királyhoz	András jegyző és egy familiáris	a per ügyében, négy hetes időtartamra	12,67
				egy bizonyos, ugyanezen ügyben kiállított királyi oklevélért	1
1494.szept.15.	Liptóba	Kispalugyai Gáspárhoz	Szczecz Mihály		1,79
1494	Kassára	Jordán Péter közjegyzőnek	Tamás familiáris	a per dolgában	0,40
				4 kanál, ajándékként	5
				ajándék vászonra	1,75
				a Kassán tett erőfeszítéseirért	2,10
1494.szept.14.	Egerbe		Richwalti (János) plébános	a per ügyében	2,50
				a kocsisának	0,12
1494.okt.1.		a széplaki apáthoz	Richwalti (János) plébános, Jordán Péter közjegyzővel	a fellebbezés ügyében	4,25
1494.okt.9.	Egerbe		Richwalti (János) plébános, Binder Mártonnal	a kassai bírák megidézése ügyében, lóháton	7
1494.okt.15.	Kassára		Richwalti (János) plébános	Swarcz György idézése ügyében	2
1494	Egerbe			a kocsisnak	0,33
1494.okt.21.	Egerbe	(Richwalti) János ügyvédhez	Mager György bíró, Zypser Pál, (Paulhenzel) Jeromos, három szolga	a jegyző felterjesztését benyújtani, hat lovon	14
				lisztre	0,33
					1,5
1494	Egerbe	a tapolcai apáthoz	Richwalti (János) plébános		0,25
1494		az ügyvédeknek		ajándékra	0,60
1494.nov.07.		Richwalti (János) plébánosnak		az ügyért tett fáradtságaiért	4
1494.nov.7.			Kunschner Máté szücs	4 db Lengyelországból hozott, ajándékba szánt süvegre	6
				a kiadásaira	0,75
				a fáradtságaiért	0,50
1494	Egerben			ajándék vászon	2,75
	Kassára		egy kocsis	oklevélmásolatért	0,25
1494		azoknak, akik az ügyben útra kelnek majd		betziensis posztóra	1,32
1494.nov.18.		(Richwalti János) plébánosnak	Richwalti (János) plébános és egy familiáris	utazás a római Szentszékhez a fellebbezés ügyében	89
				lábvértre	0,50
				az útra való ruha készítésére	0,40
				mechlich posztóra, ugyanarra a célra	1,50

A Mihály széplaki apát és Bereck tornai főesperes mint delegált pápai bírák előtt zajló per költségei, 1494					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1494	Kisपालु- gyára			ajándék vászonra	0,57
1494.nov.20.	Egerbe		Balázs familiáris		2,70
1494.nov.23.		Darholcz (Pál)hoz	(Paulhenzel) Jeromos, Elek	ugyan ezen ügyben	1,80
				Darholcznak ajándékra	0,36
1494.dec.4.	Trencsén-be	a nádorhoz	Zypser Pál	a fellebbezés ügyében	9
				ajándék vászonra	3,50
1494.dec.7.	Egerbe	(Richwalti) János ügyvédnek	Mager György bíró, (Paulhenzel) Jeromos)	kiközösítésük ügyében, két hét időtartamra, öt lóval	7
				az Egerben tartózkodó ügyvéd költségeire	0,50
				ajándék vászon	3,50
				sajtra	0,50
1494.dec.15.	Krakkóba		Márton szűcs	hogyan két subát vegyen a város ügyvédeknek a fáradtságaiért	23
				az ezek után fizetendő harmincadra	1
				Márton költségeire és fáradtságaiért	1,50
				a subák átalakításáért	0,25
1494.dec.17.	Kassára		Albert és a közjegyző	a polgárok és a város fellebbezése ügyében	1,52
1494			a közjegyző, Richwalti (János) plébános	a Bálintnál lévő kiadásaira	1,38
1494.dec.22.		Jordán Péter közjegyzőnek a sebesi plébánosnak	Albert	a fellebbezés ügyében	1,94
					0,25
				mert tanúnak magával vitte a vicariusát	0,25
1494.dec.13.		Richwalti (János) plébános szolgálainak		a plébános távollétében végrehajtott fáradásaiért	0,63

1495

Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1495		(Richwalti János) plébános szolgálainak		ajándékra a plébános távollétében végrehajtott fáradásaiért	1,60
		Bálint presbiternek		a plébános távollétében végrehajtott fáradásaiért	1
1495.márc.21.		Richwalti (János) plébánosnak		a munkájáért és fáradásaiért, miután visszatért a pápai kúriából	2
1495	Egerbe		Richwalti (János) plébános	fáradásaiért	6,30
				ugyanazon útjára	3,25
1494.ápr.29.	(Egerbe)		(Richwalti János plébános)		1
1494.jún.23.	(Egerbe)		(Richwalti János plébános)	az útjainak a költségére és a szükséges oklevelekre	16

1495					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	PéNZ elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1495	Egerbe		Balázs	a fent mondott két suba elvitelére	1,90
1495.jan.10.			Kis Tamás	hogy (Jordán Péter) közjegyzőt a bártaiak elé hívja	0,25
				a közjegyzőnek a fáradságaiért	0,25
				kettejük kocsisának	0,16
1495.jan.11.	Szepesbe	Miklós presbiter közjegyzőnek	Besthor Bálint	hogy elmenjen a közjegyzőért	1,61
				a végzett munkájáért	1,50
				a kocsisnak a visszaúrt	0,34
1495.jan.14.			Binder Márton	hogy a Miklós közjegyzőtől átvett fellebbezést a delegált bírákhoz vigye	3,50
1495.jan.17.	Egerbe		Balázs	bizonyos ügyben	1,37
1495		Sóvári János ügyvédnek	Binder Márton		0,44
		Hirsch János presbiternek		bizonyoslelélért	0,50
		a sebesi presbiternek			0,25
		Jordán Péternek			0,25
1495.jan.27.		a kassai bíróhoz	egy bizonyos szerzetes	ugyanezen ügyben	1
1495	Kassára		Balázs	levél elvitelére ugyanebben az ügyben	0,50
1495.márc.17.		(Richwalti) János ügyvédnek	Balázs szolga	egy rókabőr subára (ajándékba)	9
				Balázs kiadásaira	1,50
1495		a richwalti plébánosnak	Benedek presbiter		0,50
1495.márc.18.		Jordán Péter közjegyzőhöz	Kis Tamás	a kocsin megtett útjáért	0,15
1495.márc.18.	Egerbe		Kelemen	az idézőlevél másolatával, mellyel a várost perbe hívták	1,16
1495.márc.26.		Jordán Péternek		fáradságaiért és oklevélért	0,50
				egy tunicára	1,75
1495.márc.23.			Binder Márton	a delegált bírák idézésére	2,59
A tanúk állításának költségei					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	PéNZ elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1495.jún.25.			Weitlant Márton, a jegyző és 3 három familiáris	a kihallgatásra	2
1495.jún.27.	Kassára és Eperjesre		Mátyás	a tanúk Kassáról Eperjesre utaztatása	3
	Lócsére		Kelemen familiáris	a tanúk leveleivel	0,60

A tanúk állításának költségei						
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	Pérez elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)	
1495	Kassára, Lőcsére, Bártfára és Eperjesre			az Eperjesre összehívott tanúk Kassáról, Lőcséről, Bártfáról történő fuvarozására és kiadásaira	25,77	
		a kihallgatóknak		a vallomáslevélért	2	
				ajándék halra	0,60	
		a lovak hajtására		0,28		
1495.ápr.24.		„a városokhoz”	Kis Tamás	levél vitelére a kiközösítés ügyében	0,50	
1495.júl.17.	Egerbe		a jegyző és (Paul)henzel Jeromos	a vallomásokkal a bírákhoz, két hét időtartamra, öt lóval	9,77	
				ajándék halra	1,05	
				a vallomások másolatára	0,40	
				Swarcz György Bártfa elleni periratának másolatára	0,25	
1495		Tamásnak	Lőrinc ügyvéd	eddig kifizetve	1	
				az ügyvédeknek	ajándék vászonra	4
		a jegyzőnek		ajándék vászonra	1	
		Pusthinek György kocsisnak			2,25	
1495.júl.25.		Kispalugyai Gáspárhoz	a jegyző és egy szolga		2,18	
1495.aug.10.		Jordán Péter közjegyzőhöz			0,19	
		Jordán Péter közjegyzőnek	az egyik ügyvéd	a város és Swarcz György közti per kapcsán	0,50	
1495.aug.18.	Egerbe		a jegyző és (Paul) henzel Jeromos	a Swarcz Györggyel szembeni per kapcsán három hétre, öt lóval	1,80	
				a szentszéki jegyzőnek	0,50	
				megbízólevélre a tanúállításához Swarcz Györggyel szemben	1	
				Lőrinc ügyvédnek	0,33	
				az ügyvédnek és a jegyzőnek	ajándék vászonra	2
				a kocsisuknak és egy szolgájuknak		1,30
1495.okt.28.		a kihallgatókhoz	(Paul)henzel Jeromos és Caphan	hogyan a tanúkat idézzék meg	6,11	
1495.nov.9.	Lőcsére		Kelemen	a tanúk elővezetésére	1,93	
1495	Kassára		Balázs	a tanúk elővezetésére	1,48	
	Kassára, Eperjesre	a kocsisnak		a kassai tanúk Eperjesre szállítására	0,70	

A tanúk állításának költségei					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	PéNZ elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1495.nov.12.	Eperjesre		Miklós	a tanúvallomásra	2,88
1495.nov.26.	Egerbe		(Paulhenzel) Jeromos, egy familiáris	három hét időtartamra	12,11
1496					
Mikor?	Hová/hol?	Kihez/kinek?	PéNZ elköltője/ kiküldött	Kiadás/ út célja	Összeg (Ft)
1496			Kelemen	Egerből hazatérésre	1,62
			Caphan	Egerből hazatérésre	1
		Lőrinc presbíternek és ügyvédnek			1
	Eperjesen	a kihallgatóknak		vallomáslevélre az ügyben	1,50

THE SWARCZ CASE
The Logistics and Costs of Litigation in Late Medieval Hungary
By László Szabolcs Gulyás

SUMMARY

At the end of the fifteenth century, the town of Bártfa (Bardejov, Bartfeld) pursued a major case for the possession of an extremely valuable vineyard on the Hegyalja. The opponent of the town in the case, which dragged on for a decade, was a rich and influential burgher of Kassa called George Swarcz. The case would be anything but exceptional in itself, for a lot of similar conflicts are known from the period. What makes it remarkable is the huge amount of documents, surviving for the most part in the town archives of Bártfa, which enables us to follow the process closely and thus to reconstruct the events down to the most insignificant details. By far the most interesting piece of the documentation is a pair of registers which record the costs that the people of Bártfa spent on the litigation over a period of ten years. These lists make it possible to track all the costs and challenges that the pursuit of such a case involved. Since hardly any similar sources survive from the Middle Ages, the values of the two registers can hardly be overestimated.